

Бела КНИГА

за професионалните
и работни права
на новинарите

Самостоеен синдикат на новинари
и медиумски работници

Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

Бела книга

за професионалните
и работни права
на новинарите

Скопје, 2014

Издава:

Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

Уредник:

Свездан Георгиевски

Правни коментари:

Димитар Апасиев

Лектура:

Оливера Корвезирска

Дизајн:

Зоран Ричлиев

**Самостоен синдикат
на новинари и
медиумски работници**

ssnm.org.mk

**British Embassy
Skopje**

Подготовката на оваа публикација беше овозможена со поддршка од Британската амбасада во Скопје, во рамките на проектот „Јакнење на работните права во медиумите“. Мислењата и ставовите наведени во оваа публикација не ги одразуваат секогаш мислењата и ставовите на Британската амбасада во Скопје.

The British Embassy in Skopje supported the preparation of this publication, within the project “Upholding the labor rights in media”.

The content of this publication does not necessarily reflect the position or the opinions of the British Embassy in Skopje

Содржина:

Вовед	7
Отпуштања Случајот на Билјана Јовановска и нејзините колеги против МПМ	13
Договори на определено време Кратко јаже за новинарите	23
Дописници Дискриминирани во секој поглед	33
Хонорарна работа Армија новинари се принудени да работат „на црно“	41
Автоцензура Сопствениците, уредниците и политичарите ги замолчеа, новинарите прифатија	51
Критички медиуми Меѓу затворање и цензура	61
Истражување Ниските гранки на македонското новинарство	73
Анкета Анкета за работничките и професионалните права во медиумите	77
Наместо заклучок	91

СНИМАЊЕ НА НАЈНЕВРАЛГИЧНИТЕ ТОЧКИ НА МАКЕДОНСКИОТ ЖУРНАЛИЗАМ

Во Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници на Македонија веќе подолго време се чувствуваше потреба од синтетизирањето на најклучните проблеми на македонскиот јурнализам во еден засебен документ, за да се направи анализа на тешкотиите со кои секојдневно се соочуваат неговите членови и новинарите воопшто. Еден од резултатите на тоа созревање е токму оваа студија за работните права и професионалните стандарди на македонските новинари.

Амбицијата не беше да се направи некое квантитативно длабинско снимање на најневралгичните точки на македонскиот јурнализам, зашто, конечно, прашање е колку тоа воопшто и би било можно во овој момент, пред сè поради нејтранспарентноста на медиумските структури, на владејачките елити и на останатите фактори што ја заокружуваат македонската медиумска слика, но и поради општите атмосфера на страв и малодушност што владее меѓу новинарските професионалци. Овие претпоставени маркери на драстичен начин се потврдија и во текот на процесот на работата врз Белата книга за работните права и професионалните стандарди. Една од манифестирачките карактеристики на изложението јави, која љубовитниот читател веднаш ќе ја забележи е - анонимноста на соговорниците. Храброста своите сознанија да ги кажат под сопственото име и презиме ја имаа главно само веќе изложениите новинари, односно оние кои работат во таканаречените независни медиуми, во медиумите што во своите уредувачки политики ги негуваат критичките тонови кон власта. Етсе, веројатно и овие искуства доволно говорат за ниво на кое се наоѓа македонското новинарство денес.

Сепак, и вака како што е структурирана и направена, Белата книга

содржи доволно елементи за да се добие голема слика. Таа практично содржи шест текстови и едно истражување, што врз репрезентативен примерок македонски новинари, за употребише на Белата книга го направи агенцијата „М – проспект“. Избраниите теми за обработка, иако претставуваат шест засебни текстовни единици, всушност ја штографираат македонската новинарска мапа, и, се разбира, како такави, создаваат една целина, односно преглед и пресек на веројатно најсериозните актуелни проблеми од сферите на работните односи и професионалните стандарди. Од уредничка гледна точка, принципот на изборот на темите се доби токму од резултатите на истражувањето, но и од експликациите на самите автори коишто своите тези ги бранеа на отворен конкурс, расписан токму за да се дефинираат невралгичните точки што треба да бидат обработени. Се разбира, не може да се експлицира ниту извесен субјективен критериум во создавањето на оваа публикација.

Иако, во рамките на обработката, во книгата се вклучени низа соговорници, што значи дека практично се обработени десетици случаи на нарушување на новинарските права, конкретна и целосна обработка доби случајот на новинарите на „Уштински весник“ (преку примерот на Билјана Јовановска), коишто изгубија работата поради синдикални активности, односно поради ситен притисок. Овој случај е своевиден меѓник во кој еден пресеган се претвора во правило. Имено, од тој момент врвните професионалци со невидена леснотија осигураваат без своите работни места, а причините речиси никогаш не се образложени со непрофесионалност, непочитување на работните обврски или незадоволителен квалитет на работата. Случајот на новинарите на „Уштински весник“ е маркантен и поради недоследната судска практика, како и поради контроверзните и исклучувачки оглуки на судските институции.

Ваквата практика, како и честите промени на Законот за работни односи, овозможуваат уште еден исклучок да се претвори во правило – вработување на определено време. Имено, договорот на одредено време се, веројатно, најлесниот начин кај работодавачите ги држат новинарите на „шенок конец“. Веќе станува практика договорот да се продолжува секој месец, а се случува дури и тие крайкокрајни договори да не бидат почитувани, а новинарите без никакво образложение да осигураваат без работа. Ваквата практика се користи за дисциплинирање на новинарскиот еснаф, односно за контрола врз нивната работа.

Слична е позицијата и со хонорарните соработници. Иако ваквата категорија вработувања, практично не постои во позитивните законски акти, јавна тајна е дека хонорарниот ангажман е една од најчестите појави во македонските медиуми. Честошто прогледување низ прсти и селективниот пристап на институциските органи создаваат маса од огромен број целосно незаинтересирани новинари. Основната карактеристика за оваа новинарска група е слабата платеност, прекувременото работење, неисплаќањето на никакви придонеси што произлегуваат од работниот однос, со еден збор, целосна социјална и егзистенцијална несикурност.

Ништо полесно не им е нишџу на новинариште кои работиштџ во медиумиште шшто се обидуваат да одржуваат некакви повисоки професионални стандарди и кои се декларираат како независни од владиниште полистџики. Овие медиуми најчестџо се на удар на сериозни социјално-економски притџисоци, преку судскиште шџужби за клеветџи, преку селективниот прџистај до маркетиншкиште средствџа, па сѐ до оневозможувањето на професионалноште извршување на работиште.

Иако фокусот е сѐшавен врз извршувањето на новинарската професија, некако синџирот доаѓа до кои дојде Белаа книга можат да не одведат и до процена на нивоот на македонското општество. Зашто катасстрофалната состојба во македонскиот медиумски простор и не е ништо друго туку индикатор за демократските капацитети на државата. Одземањето на консумацијата на едно од основните човекови права – слободата на зборови, натаму ги усложнува и културните општествени, политички, социјални, културни и економски процеси, кои немinovно доведуваат до разнебитување на државното ткиво, носејќи ја земјата во ексклузивно нежелателни трендови – кон полошоалитарно општество каде што власта ги припира, цензури, економска зависност, концентрирана моќ, коруптивни модели...

9

шело. Значи, овие текстови остануваат не само како сведоштво туку и шокму како мотив за обмислување и промислување за насоките што треба да се преземаат кон консолидирање на состојбите. Белата книга треба да биде еден вид поштик и за дебата, но и за конкретно дејствување. Во таа смисла, ако вклучениот аларм дојде барем во некои периферни делови на активната општествена свес, штоако ќе бидат неминовни и некакви резултати. И штоако, само штоако, ќе смејаме дека нејзината појава ја остварила својата цел.

Сега, имајќи ја пред себе оваа публикација, уредниците е подготвен да им оддаде признание на своите колеги и партнерициенти во проектот: Љубомир Косиовски, Билјана Бождановска, Кристина Озимец, Илчо Цветановски, Сашка Цветковска и Фросина Димеска, постоа на стручниот тим на агенцијата „М – просект“, на Димитар Апасиев за правните коментари, на претседателката на ССНМ Тамара Чаусидис за нејзината целосна инволвираност во создавањето на публикацијата, како и на сите други кои со својот труд, совети и знаење, несебично помогнаа во излегувањето на Белата книга. Општо, сите евентуални слабости на овој труд, треба да му се припишат исклучиво на уредниците.

Свездан Георгиевски

Бела книга

■ Случајот на Билјана Јовановска и нејзините колеги против МПМ

Случајот со отказните решенија против група новинари на „Утрински весник“ од средината на 2011 година ја согледува позицијата на новинарот во нашиот правен систем од аспект кога тој е соочен, најпрвин, со неправдата во својата матична новинарска куќа, која како моќен стожер во информативниот простор, наоѓа начини да го оневозможи владеењето на правото и во областа на работните односи, онаму каде што е засегната позицијата на новинарот.

ЛЕСНИТЕ
ОТПУШТАЊА НЕ
НАОЃААТ
СООДВЕТЕН
ТРЕТМАН ВО
ПРАВНИОТ СИСТЕМ

Навидум, тоа е само обичен спор меѓу работодавач и работник (работници). Но, заради интересот што го предизвика и вклученоста на многу фактори во процесот на заштита на новинарите, тој наликува на модел низ кој може да се опсервира позицијата на новинарството во земјата воопшто.

Случајот со новинарката Билјана Јовановска, како и нејзините четворица колеги - Катица Чангова, Оливера Војновска, Фарко Шакири и Тамара Грнчароска, е пример на тоа како правната држава „папсува“ како што се оди во повисоките форми на правна заштита на работничкото право, но и заштитата на дел од правата и слободите кои се загарантирани во секое демократско општество.

Воедно со овој случај кој беше присутен во јавноста се испрати јасна порака како ќе поминат сите оние што ќе се обидат да го изразат своето право на работничко незадоволство на протести и обиди да си ги зачуваат своите работни места.

Спонтан собир

Во текот на 2011 година во компанијата МПМ, дел од интернационалниот концерн Вест Алгемајне Цајтунг (ВАЦ) се прават подготовки за рационализација на бројот на вработените. Низ формални и неформални средби на вработените во „Утрински весник“, еден од трите дневни весници што ги издава оваа компанија, се говори за најголеми отпуштања од работа во однос на вкупниот број на вработени.

Еден ден по 12-тиот роденден на весникот, на 24 јуни 2011 година, најавено е доаѓање во редакцијата на екипа од менаџментот на компанијата, која треба најофицијално да ги претстави своите мерки на рационализација на кадарот. Новинарите кои го дознаваат тоа, тој ден ги повикуваат и своите во мигот отсутни колеги (користење годишни одмори, слободни денови) заедно да го слушнат решението за нивната судбина. А по конкретните сознанија на дел од тие факти, изразуваат спонтано незадоволство коешто се претвора во барање за одржување прес-конференција за запознавање на јавноста со ситуацијата.

Со договор меѓу присутните новинари, најстарата од нив - Билјана Јовановска, им се обраќа на дојдените новинари и ги обелоденува решенијата на компаниското раководство, претходно само навестувани - се планираат најмалку десет отпуштања (а можеби и повеќе) од 47-те вработени.

Во обраќањето се изразува стравување дека најавите за отпуштања на една петина од вработените се само чекор кон постепено згаснување на дневниот весник. Воедно се вели дека нивните плати, коишто се движат од 200 до 400 евра, нема да ги поправат финансиските прилики во редакцијата. Притоа е воочено дека таму во мигот и недостасува персонал! Се бара да се организира состанок меѓу раководството на МПМ и синдикатот на редакцијата, а како можен притисок за таквата опција се предлага и прекин на работата и неизлегување на весникот следниот ден.

Компанијата истиот ден (24 јуни 2011) издава соопштение во кое состанокот се толкува како „акт на самоволие на поединци“ и како „обид за нарушување на работната дисциплина“. Конференцијата за печат се оценува како повик од неовластени лица, а изнесените податоци како несоодветни на вистинската политика на фирмата.

Весникот излегува следниот ден на намален број страници. Рекламните прилози не се скусени и од тој аспект нема материјална штета. Изданието го подготвуваат главната уредничка и неколку уредници на рубрики, кои не се согласуваат со прекилот, врз основа на постојни материјали кои се веќе

архивирани, а се дело и на работниците кои најавиле спонтан прекин на работата.

Три дена по настанот, претставници на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, синдикатот на „Утрински весник“ и раководството на МПМ, одржуваат средба во врска со случувањата во „Утрински весник“, поврзани со најавите за кратење на работните места што доведе до спонтан прекин на работата.

На средбата Синдикатот го презентирал ставот на мнозинството членови во „Утрински весник“ кои не ги прифаќаат најавите за откази и бараат преговори за наоѓање друго решение. Воедно, ССНМ информира дека, иако не бил информиран за прекинон на работата, бидејќи тоа се случило спонтано, целосно стои зад мнозинството членови во колективот кои учествувале во настаните.

Имајќи ја предвид пазарната логика, раководството на МПМ му понудило на синдикатот да направи предлог за намалување на трошоците, кој нема да вклучи отказни решенија. Тој предлог им е презентиран на вработените и на раководството на „Утрински весник“ и е прифатен, но поради она што следувааше, никогаш не е реализиран.

ДЕН ПО 12-ТИОТ
РОДЕНДЕН НА
ВЕСНИКОТ, НАЈАВЕНО
Е ДОАЃАЊЕ НА
ЕКИПА ОД
МЕНАЏМЕНТОТ,
КОЈА ТРЕБА
ДА ПРЕТСТАВИ
МЕРКИ НА
РАЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Експресни отказни решенија

Три дена по договорот меѓу Синдикатот и менаџментот на „Утрински“, откако на вработената Јовановска усно ѝ е соопштено дека е суспендирана, а нејзините текстови не се објавуваат, управителот на „Круг“ ДОО, кое е дел од ВАЦ - Срѓан Керим, потпишува Одлука за престанок на нејзиниот работен однос поради кршење на работниот ред и дисциплината и работните обврски без отказан рок. Отказ добива и новинарот Фарко Шекири, кој во посочениот ден воопшто и не бил на работа, но дошол за да се информира за намерите на менаџментот и бил активен во носењето на одлуката за спонтан прекин на работата.

Во Одлуката за отказ од 1 јули 2011 година, работодавецот се повикува на членовите 82, став 1 и 239, точка од ЗРО, член 47 од Правилникот за работни односи и од Правилникот за ред и дисциплина во „Круг“ ДОО (дел од ВАЦ каде што влегуваат само дневните весници „Утрински“ и „Дневник“).

Управителот, накусо, тврди дека прекинон на работата има за цел - неизлегување на весникот и дека зад него стои

организација на неколку новинари. Исто така се подвлекува дека зад протестот не стојат синдикалната организација и главната уредничка.

Синдикална реакција

Веста за отказите во „Утрински“ ги крена на нозе новинарските организации. ССНМ и Здружението на новинари на Македонија силно се солидаризираат со колегите од „Утрински весник“ кои се противат на намерата на менаџментот на МПМ да отпушти од работа новинари како казна за изразување работничко незадоволство.

ЗНМ ја поддржува акцијата на ССНМ за солидаризирање со колегите на „Утрински весник“ преку потпишување изјава за поддршка и го повикува своето членство масовно да се приклучи на акцијата.

Поттикнати од овие отпуштања, но и од севкупната состојба во која работат новинарите, затворањето на неколку медиуми ТВ A1, „Време“, „Шпиц“ и „...е ре“, на 5 јули 2011 година новинарите, хонорарците, фоторепортерите, снимателите и техничките кадри од сите медиуми во Македонија застапаа во одбрана на своите работнички права и одржаа протестен марш низ центарот на градот, до Плоштадот Македонија.

Организатори на протестот беа Самостојниот синдикат на новинарите и медиумските работници на Македонија и Здружението на новинарите на Македонија. Новинарите на протестот побараа од работодавачите да го признаат синдикатот како реален партнер во социјалниот дијалог и да не се дозволи новинарскиот труд да се третира како алатка за исполнување на личните бизнис или политички интереси.

Истиот ден, во реакцијата која стигнува од германскиот синдикат VER.di, се дава поддршка на борбата на македонските новинари за нивните права. Се бара од бордот во Германија и Македонија, „во Македонија да се однесуваат согласно германските стандарди на цивилизираност и коректност“. Отказите се оценуваат како „непримерни и несоодветни“ и се бара работниците да се вратат на работните места, а во иднина сите бизнис планови и деловни потези да бидат транспарентни, навремени и носени во релација со синдикатот.

И што се случува потоа - дел од новинарите на „Утрински весник“ кои учествувале во протестите добиваат отказни решенија на работните маси. Бројот на лица со отказни решенија и покрај наводниот договор со Синдикатот едноставно се покажа лажен. Во тој миг МПМ себе се претставува како компанија која не прифаќа социјален дијалог со релевантни партнери како што се синдикалната

организација на колективот и гранскиот синдикат на ниво на земјата.

ССНМ издава соопштение во кое вели „во моментот кога стотици новинари беа на протест, меѓу другото и за да им дадат поддршка и да покажат солидарност со двете колешки кои во петокок експресно ги загубија своите работни места, МПМ одговори со нови откази. Затоа не ни останува ништо друго, освен да констатираме двоен морал на компанијата која прва го започна дијалогот со Синдикатот, сега за да го напушти, уништувајќи ги релациите на коректност. Отказите за нашите колеги нема да нè деморализираат и нема да дозволиме да се уништи синдикалниот активизам уште на самиот почеток од неговото раѓање“.

ДЕЛ ОД НОВИНАРИТЕ
НА „УТРИНСКИ
ВЕСНИК“ КОИ
УЧЕСТВУВАЛЕ ВО
ПРОТЕСТИТЕ
ДОВИВААТ ОТКАЗНИ
РЕШЕНИЈА НА
РАБОТНИТЕ МАСИ

Правна постапка

Заштитата на правата на работниците од „Утрински весник“, првите пет кои добија отказ од дузината вработени што беа отпуштени во компанијата, продолжува да тече по линија на правни спорови.

На 18 јули 2011 година, Државниот инспекторат за труд издава соопштение во кое се вели дека добил пет писмени барања за заштита на правата од работен однос од вработени во Круг ДООЕЛ (Оливера Војновска, Тамара Грнчароска, Билјана Јовановска, Фарко Шакири и

Катица Чангова), дека извршил инспекциски надзор и дека констатирал оти вработените не можат да добијат, согласно ЗРО, откази без отказан рок. Поради тоа трудовата инспекција носи решение со кое му се наложува на работодавецот да донесе одлука за поништување на одлуките за престанок на работниот однос без отказан рок. Решението (07 - 1443) треба да се спроведе веднаш. Ова решение во опширно образложение се потпира врз основа на тоа што основите кои се наведени за отказите не можат да имаат за производ - отказ без отказан рок.

Во дел од судските постапки е видливо дека во стартот претежнува судското слободно уверување и дека ниту едно од мислењата на актерите во тој работен процес (инспекции на труд, синдикални организации - матичната и ССНМ) не се земени за релевантни, па новинарките Оливера Војновска, Катица Чангова и Тамара Грнчароска ги губат процесите на Основен суд и во Апелација и моментно се пред Врховен суд.

Судовите на некој необјаснив начин не се држат до постапката која мора да постои при давањето решенија за престанок на работен однос која подразбира дека не е можен отказ без

дисциплинска постапка и тоа е правило без исклучок.

Пресвртот доаѓа на крајот од минатата и почетокот на оваа година.

Имено, новинарот Фарко Шакири деновиве е вратен во компанијата и понудено му е работно место, но во друг медиум, откако неговата тужба е усвоена и станува правосилна.

Со пресуда на Основниот суд добиена на 17 јануари годинава, а донесена на 31 декември минатата година, поништена е како незаконита одлуката за престанок на работен однос и на новинарката Билјана Јовановска.

Ова, на прв поглед може да се сфати како финале на правдата и правната држава, но доколку не се работеше за поинаков третман на исти случаи, со идентични сведоци и идентични факти, и тоа не само од различни судии, туку и од ист судија што ги суди тужбите на Јовановска и Чангова.

Имено, ист судија заклучил дека примената на членот 293, точка 3 од ЗРО во случајот на Јовановска нема основ, бидејќи, не се исполнети условите за да се даде решение за отказ без законски рок, додека пак, во случајот на Чангова пресудува поинаку.

Претставници од Хелсиншкиот комитет присуствуваа на судењата на новинарите. Најважна повреда на правата на новинарите е што им се повредува правото, законски гарантирано, работниот процес да заврши за шест месеци. Но, судска разрешница за една од тужителките се чекаше две и пол години по започнувањето на судските процеси.

- Во врска со ова право, на приоритетно и брзо судење, е и правото на работа и други, сродни права. Тие се поврзани со егзистенцијата на семејства и не се дозволиви во судската практика, бидејќи законодавецот не случајно се определил за роковите кои се познати (до шест месеци) - велат од Хелсиншки.

Според оваа организација посветена на промоција и заштита на човековите права, со тоа што новинарите се избркани од работа непосредно по изразување незадоволство, се прави удар врз правото на слободно изразување мислење, на синдикално и друго дејствување, особено кога им е загрозено основното егзистенцијално право.

Резиме

Иако судските процеси не се завршени, од досегашниот обид на групата новинари од „Утрински весник“ да се заштитат од отказите што им се врачени и на низата вклучени организации и институции во овој работен спор, може да се заклучи следново:

Најпрвин, најголемата компанија во областа на печатените медиуми во Македонија - МПМ, како дел, во тоа време, од една светска компанија во оваа област, ја пропушти можноста да ги пренесе на наша почва модерните, партнерски сфаќања за релациите меѓу корпоративното раководство и работниците. И кога се обидува да отпочне дијалог меѓу синдикатот и работодавецот по основ на технолошкиот вишок и се доаѓа до некое, првично решение, договорот еднострано се раскинува и се продолжува со старата политика на примена на „гола сила“.

Потоа, се носи модел за рационализација без учество на вработените. Тој се носи со непознати квантификативни елементи, ниту се познати крајните цели на т.н.

рационализација. Имено, во „Утрински весник“ со погореспомнатите отказни решенија, а и потоа, се отстранети или си заминале една дузина вработени, ама потоа таму се префрлени вработени од други новинарски редакции (од „Дневник“).

Во меѓувреме, во рамките на овој издавач се основаа и други изданија каде што можеше да се префрли „вишокот“ кој е квалификуван за својата работа, ама се примија сосема нови новинари, на конкурс. Ова го отвора сомневањето дека МПМ во своите новинари гледал како на „подобни“ и „помалку подобни“ вработени и дека зад рационализацијата можеби стојат и други мотиви.

Оттаму и тврдењата на Синдикатот дека ваквите постапки кон вработените кои се осмелиле да демонстрираат незадоволство, неминовно се дизајнирани да се влее страв кај новинарите и да се влијае на нивното синдикално и друг вид професионално организирање.

Со втерувањето страв, со недозволувањето на изнесување свое мислење во самата компанија, на нив се влијае и како на креативни и слободни битија по однос на сите општествени прашања со кои се сретнуваат и за кои треба да известуваат или коментираат!

Недоволната солидарност меѓу самите новинари, секако е прашање кое се наметнува и во овој случај, како и прашањето на слабиот интерес за синдикално организирање, што е еден светски тренд со децении, ама и лош патоказ за бранењето на ра-

МПМ, КАКО ДЕЛ,
ВО ТОА ВРЕМЕ,
ОД ЕДНА СВЕТСКА
КОМПАНИЈА, ЈА
ПРОПУШТИ МОЖНОСТА
ДА ГИ ПРЕНЕСЕ
МОДЕРНИТЕ,
ПАРТНЕРСКИ
СФАЌАЊА ЗА
РЕЛАЦИИТЕ МЕЃУ
КОРПОРАТИВНОТО
РАКОВОДСТВО И
РАБОТНИЦИТЕ

ботните права на новинарите, од кои се очекува да имаат пови-сока свест за самоорганизирање во легални институции на си-стемот.

Прашањето на однесувањето на дел од институциите (Управ-ниот суд, дел од редовните судови) покажува на тоа дека се суди под импресии, без поткрепување на одлуките врз материјалното право и дека постои недозволива дискрепанција во одлучувањето меѓу исти или слични институции (инспекциски органи - Управен суд), или меѓу самите судии во исти судови.

Љубомир Костовски

злонамерни, неоправдани, штенденциозни и
 йрошйивзаконски најави за масовни оййушйања
 или йрошласувања на шехнолошки вишок на
 йовеке новинари од разни медиумски куќи, кои се
 осмелиле јавно да йрошговорај за йроблемите во
 нивната редакција или за йришисоциите на кои се
 изложени од сйрана на нивните уредници и
 менаџери. Имено, йреку навлежување на
 неолибералните докйрини во сферата на

21

Кратко јаже за новинарите

Вчера - зголемена плата како награда за добар работник, денес - отказ. Наутро на настан како новинар, напладне - остана без работа. Ваков шок на крајот од минатата година доживеа новинарка вработена во една телевизија. Таа е последниот случај во чиј отказ стои образложение „деловни причини“ - формулација која законот ја дозволува, а газдите неколку години наназад масовно ја (зло)употребуваат за да се ослободат од новинарите кои власта, сопствениците или уредниците ги сметаат за „неподобни“.

СО ДОГОВОРите НА
ОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ
НОВИНАРИТЕ
СЕ ДРЖАТ ВО
НЕИЗВЕСНОСТ,
СЕ ЗАПЛАШУВААТ
ДЕКА ЛЕСНО
МОЖАТ ДА ОСТАНАТ
БЕЗ РАБОТА

Ова е драстичен пример на отпуштање без никаква најава, без конкретна вина кај работникот и без аргументирано образложение од страна на работодавачот. Новинарката за неколку часа остана без работа, а уште никој не ѝ кажува што и кому, всушност, му згрешила. Особено бидејќи пред отказот, немало никакви проблеми кои би навестиле ваков потег на работодавачот.

- Договорите за работа беа во траење од три месеци и постојано ни ги продолжуваа. Последниот договор го потпишав на 8 ноември 2013 година, исто така на три месеци. Пред да потпишам, добив и придружно писмо од работодавачите дека се задоволни од мојата работа и сакаат да го продолжат договорот. На 11.12.2013 година ја примивме ноемвриската плата со која јас и уште неколку колеги добивме зголемување од илјада денари, поради добро извршување на работните задачи. Само ден подоцна, на 12.12.2013, програмскиот директор на телевизијата ми соопшти дека бил известен од ра-

ботодавачите оти има решение за прекин на работниот однос - сведочи новинарката.

Во случајов, работодавачот не чекал да истече ни потпишаниот договор со рок до февруари годинава. Во брзањето да го даде отказот, направил грешки во процедурата - една од нив е што наместо лично да ѝ го врати отказот, ѝ го пратил по пошта.

- Бев изненадена и зачудена, уште повеќе што моите директни претпоставени, програмскиот директор и главниот и одговорен уредник, не можеа да ми ги кажат причините за отказот. Исто како ни управителот на фирмата кој е потпишан на решението. Решението ми беше пратено по пошта на домашна адреса, а јас побарав да ми го пратат на е-адреса. Дури тогаш прочитав дека станува збор за отказ кој фирмата го образложува со деловни причини и намален обем на работа на работодавачот - вели таа.

Оваа новинарка зад себе има десетина години работно искуство. Беше дел од тимот кој ја стартуваше телевизијата пред три години. Прво беше на позиција уредник на вести. Откако во јули 2011 година неколку новинари беа отпуштени, неа ја сменија од функцијата и ѝ дадоа само новинарски задолженија. Но, критики на нејзината работа немало.

- Отказот беше моментален, без отказан рок. Јас бев затекната, оти ништо не ме подготви за вакво нешто. Истото утро бев на настан и воопшто не очекував само неколку часови подоцна да останам без работа. Првото нешто на што помислив беше дека можеби има друга причина во позадина. Ама, никој не сакаше или не можеше да ми објасни што е тоа. Уште не верувам дека отказот е од економски причини. Нема начин како да го докажам тоа и да откријам што навистина се случи - раскажува таа.

Збунета е од формулацијата „деловни причини“, бидејќи немало никакви показатели за криза во фирмата - напротив, во однос на почетокот, обемот на работата се зголемувал, се воведувале нови изданија на вести, а рекламните приходи биле во пораст.

Неизвесност, заплашување и контрола

Овој пример ја отсликува професионалната несигурност со која се соочуваат најголем дел од новинарите во македонските медиуми - секој ден работат и живеат со можноста дека токму тој ден може да им биде последен на работа. Колку и да е голем проблемот што ќе ја загрози својата или егзистенцијата на семејството, пострашно е што потоа ќе поминат месеци додека повторно да се вработат како новинари - ако воопшто најдат работа.

Во медиумите, главно, преовладуваат договорите за работа на определено време. Најчесто, тоа се договори на еден месец, на

три или на шест месеци. Наталија Радивојевиќ Миленкова, адвокатка која ги застапува новинарите преку Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, вели дека ваквата состојба е од 2010-2011 година, од кога почна масовното отпуштање на „неподобните“ новинари.

- Сметам дека воопшто, тенденцијата на работодавачот е да го олесни начинот на отпуштање на работниците, а договорот на определено време е најелегантниот начин за тоа. Сведоци сме дека сè повеќе одлуката за тоа дали еден новинар треба или не треба да остане во еден медиум, се носи повеќе еднадвор, отколку од непосредниот работодавач. Во такви услови, договорот на определено време е полесниот начин за работодавачот да се

обезбеди во случај кога не постои реална причина за престанок на работниот однос. Лесно ќе го прекине договорот поради истекот на рокот за кој е склучен. Поради тоа, работниците кога потпишуваат договор на определено време, треба да бидат свесни дека работниот однос ќе им трае толку време на колкушто е склучен договорот - вели Радивојевиќ Миленкова.

Оние кои имаат договори на една година, можат да се сметаат себеси за среќни. Има и договори на неопределено време, но, според искуствата од редакциите, тие стануваат малубројни во споредба со тие на определено време.

Со тие куси договори на по неколку месеци, новинарите воопшто не се чувствуваат заштитени од законите. Тоа важи и за случаите кога договорот е сè уште важечки, како во случајов погоре. И тие договори, со уште неистечен период за кој се склучени, газдата може да ги прекине преку ноќ. Доволно е само да се наведе дека тоа се прави од деловни причини. Со тоа ќе го испочитува Законот за работни односи, а ниту судот нема да бара од него да ја докаже оправданоста на постапката.

- Со медиумот имам договор за работа на три месеци. Неколкупати досега се продолжува, но без видлива намера да се смени во подолгорочен договор. Тоа мене ми дава неколку сигнали. Дека сакаат да нè држат во неизвесност, да нè заплашуваат дека лесно можеме да останеме без работа, во услови кога и онака има многу невработени новинари. Впечатокот ми е дека тоа е поради желбата да го контролираат она што го пишуваме, со порака дека ако нешто не е во нивни интерес, лесно можат да се ослободат од нас и да нè заменат со друг без законска пречка - вели новинар вработен во портал.

ТЕНДЕНЦИЈАТА НА РАБОТОДАВАЧОТ Е ДА ГО ОЛЕСНИ НАЧИНОТ НА ОТПУШТАЊЕ НА РАБОТНИЦИТЕ, А ДОГОВОРОТ НА ОПРЕДЕЛЕНО ВРЕМЕ Е НАЈЕЛЕГАНТНИОТ НАЧИН ЗА ТОА

Неговиот договор за работа го гледа како начин преку кој работодавачот може да се заштити од тужба од новинар, а не како средство со кое новинарот би требало да има права и чисти правила на игра.

- Секако, работните задачи во реалноста во добра мера ги надминуваат моите обврски од договорот. Ако се побуните, секогаш е тука пораката дека трите месеци брзо ќе завршат, а следниот пат договорот нема да биде продолжен и вие повторно ќе им се придружите на колегите на улица. Практично, и покрај договорот, уште од почетокот на мојот ангажман во медиумот, јас сум подготвен дека секој следен ден таму може да ми биде и последен. „Неподобен“ можеш да станеш многу брзо и многу лесно, со само еден текст - уверен е колегата, повикувајќи се на своето и на туѓи искуства.

Со договорите на определено време, работниците не можат да користат и други услуги - на пример, да добијат кредит од банка.

- Договорот ми е на еден месец. Тоа е всушност, најбезболниот начин за работодавачите во кој било момент да те отпуштат, без никакви правни последици за нив. Така ги држат вработените на кратко јаже. Со договор од месец за месец, воопшто не се чувствувам заштитена на работното место. Ама што може да се направи? Избор нема - или ќе прифатиш да работиш според условите на работодавачот, или воопшто нема да работиш - вели новинарка од дневен весник.

Истиот весник пред пет-шест години им нудеше на новинарите договори за работа за две години. Потоа почна да ги скратува на по една година. Кога раководството увиде како работат другите медиуми, ги изедначи на шест месеци, сега за да се сведат на еден месец. На истекот од тој месец, секој од вработените си го поставува истото прашање: Дали ќе останам на работа и во следните 30 дена?

- Не се чувствувам заштитена по ниту еден основ. Доказ за тоа е фактот дека работам, а не добив никаков договор. Знам дека сум пријавена, тоа го проверив во Фондот за пензиско и инвалидско осигурување. Но, не знам дали сум на определено или на неопределено време, бидејќи никаков договор ниту добив, ниту потпишав. Искрено, не се чувствувам сигурна ниту да го побарам на увид. Знам дека и повеќето од колегите од редакцијата, исто така немаат договори - вели новинарка од телевизија која емитува програма на два јазика.

Атмосферата на неизвесност и страв го прави своето. Новинарите кои по дефиниција треба да бидат глас на обесправените, немоќните, маргинализираните,... сè повеќе стануваат безгласни букви. Тие одмолчуваат и за своите и за туѓите неправди. Па така, поради леснотијата со која се губи работа, има редакции каде

што новинарите се многу често парично казнувани доколку на каков било начин нивното однесување или работа не му се допаѓаат на раководниот кадар. Иако законот бара паричните казни да бидат писмено образложени, со правна поука и право на приговор, многу колеги воопшто и не прашуваат зошто се казнети од плата.

„Кај нас во редакцијата, дека си казнет за нешто ќе дознаеш дури откако ќе го добиеш ливчето од плата. Никој досега не се побунил, ниту побарал образложение поради стравот дека може да биде и полошо“ ни кажа една постара колешка.

Трудовите инспектори не влегуваат во медиуми

АКО СЕ ПОБУНИТЕ,
СЕКОГАШ Е ТУКА
ПОРАКАТА ДЕКА
ТРИТЕ МЕСЕЦИ
БРЗО ЌЕ ЗАВРШАТ,
А СЛЕДНИОТ ПАТ
ДОГОВОРОТ НЕМА
ДА БИДЕ ПРОДОЛЖЕН
И ВИЕ ПОВТОРНО
ЌЕ ИМ СЕ
ПРИДРУЖИТЕ НА
КОЛЕГИТЕ НА УЛИЦА

И покрај тоа што договорите на определено време се најкраткиот пат по кој работникот може да остане на улица, како и тоа да не им е доволно на работодавачите, па прават малверзации за дополнително да си го олеснат отпуштањето и да си ги намалат обврските кон вработените. Има вакви случаи: ако договорот бил склучен на определено време на една година, истиот наместо да се продолжи со анекс на исто толку време, тој не се продолжува, туку работникот продолжува фактички да работи, а работодавецот го пријавува во Агенцијата за вработување на помалку месеци. Со тоа си обезбедува полесни услови за престанок на работниот однос на работникот. Ова стана возможно откако Агенцијата за вработување

донесе одлука да не бара да бидат приложени договорите, од кои би се видела и волјата на работниците.

Трудови инспектори минатата година не влегле во медиум за да утврдат дали новинарите добиваат законски пропишани договори за работа или сопствениците го кршат Законот за работни односи. Постапувале само за кршење на работничките права во порталот комуникација.мк, чиј сопственик беше осуден за измама. Инспекторите утврдиле дека тој ги мамел новинарите од порталот и не им давал плата. Во месечните извештаи објавени на интернет страницата на Државниот инспекторат за труд (последниот е за ноември 2013 година) се гледа дека трудовите инспектори извршиле вкупно 2.950 инспекциски надзори во разни фирми, но меѓу нив нема ниту еден медиум.

Победите на новинарите над работодавачите извојувани во судница се малку на број, но даваат надеж дека правдата може да

биде достижна. До правната служба на Новинарскиот синдикат има седум реакции од новинари со договори на определено време. Заведени се пет судски спорови, од кои три се случаи на вработени во една кабелска телевизија, каде што договорите на неопределено време беа пречкртувани и презентирани како договори на определено време. Два се случаи на вработени во телевизија со национална концесија, кои имаа договори на определено време, во кои не беше наведен датум кога биле склучени, со што се утврди директна повреда на членот 14, став 3 од Законот за работни односи. Во два случаи, на работници им го прекинуваат договорот за вработување на определено време, неосновано, пред истекот на рокот, но тие процениле дека не им се исплаќа да се влечкаат по судови. Работниците од кабелската телевизија ги добија споровите, освен за еден што се чека Апелациониот суд да го потврди делот дека работникот треба да се врати на работа. Случаите на двајцата новинари од националната телевизија завршија со вонсудска спогодба со која менаџментот ја признава основаноста и е исплатен надомест на штета.

Колешката од воведот на текстот нема да ја тужи телевизијата, иако има основи за тужба. Финансиски не ѝ се исплаќа, е проценката што самата ја направила, а ја прават и други новинари кои од истата причина се откажуваат од потрагата по правда. На пример, ако новинарот бил пријавен на определено време, а работниот однос му престанал два месеца пред да истече договорот, и притоа докаже дека отказот бил неоснован, надоместот на штета што би го добил е во висина на загубената заработувачка за тие два месеца. А ако го изгуби спорот, трошоците на постапката што ќе треба да ги плати се од 25.000 денари нагоре, до две илјади евра за посложените случаи. И ако зел хонорар по кој било основ, тој хонорар се одбива од штетата. На крајот излегува дека тој како надомест на штета ќе добие навистина мала сума пари или воопшто нема ништо да добие. Излегува дека судскиот спор е само за морална сатисфакција, за да докаже дека неосновано бил отпуштен. Иронично, но работодавачот останува дури и награден, бидејќи нема да плаќа отштета.

Егзистенцијална несигурност

Колку е алармантна состојбата со договорите на определено време во медиумите, толку е голем и стравот да се зборува на оваа тема. Тоа се гледа и од фактот што сите изјави се анонимни - и на оние кои останале без работа, но и на оние кои секој ден се под притисок дека газдата може да не им го продолжи договорот.

Радивојевиќ Миленкова советува работниците да инсистираат на договори на неопределено време.

- Овде повеќе може да стане збор за егзистенцијална сигурност отколку за правна, но работникот со прифаќањето на договор на определено време, се согласува на тоа. Затоа сметам дека кога се оди на преговори за работа, работниците треба повеќе да настојуваат да го натераат работодавачот да склучи договор на неопределено време со нив, а не веднаш да се согласуваат на понудата која им ја дава работодавецот. Колку што работникот има потреба да го реши своето егзистенцијално прашање и да се вработи, толку и работодавецот има потреба од работна сила. Затоа, работниците кога преговараат за работа треба да се гледаат себеси како релевантен фактор и да се залагаат да склучуваат договори на неопределено време, со кои би имале поголема сигурност - вели таа.

КОЛКУ ШТО
РАБОТНИКОТ
ИМА ПОТРЕБА
ДА ГО РЕШИ СВОЕТО
ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНО
ПРАШАЊЕ И ДА СЕ
ВРАБОТИ, ТОЛКУ
И РАБОТОДАВЕЦОТ
ИМА ПОТРЕБА
ОД РАБОТНА СИЛА

Во што се разликуваат двата вида договори? За договор на определено време важат истите одредби од Законот за работни односи како и за договорот на неопределено (во смисла на видовите отпази), со таа разлика што тој на определено истекува и поради истекот на времето за кое е склучен. Работодавачите се ограничени единствено во крајниот рок до кој можат да ги продолжуваат договорите, а тоа е пет години. Поточно, ако работник добивал договори на определено време во период од пет години, потоа автоматски се трансформира во договор на неопределено. Ако тоа не се

случи, работникот може да го тужи работодавецот.

Меѓутоа, и оваа одредба не е цврста гаранција, оти е напишана така што остава простор секој да ја толкува како му одговара. Тоа го потврдија и трудовите инспектори.

- Нема законска заштита за работниците на определено време, освен оваа одредба. Но, и таа е збунувачка и сомнителна. Поради тоа, сведоци сме на различна практика и на работодавачите и на судовите. За исто дело, има различни судски пресуди. И ние не сме начисто како да ги поучиме работниците. Најчесто ги упатуваме на суд - велат од Инспекторатот за труд.

Според трудовите инспектори, во приватниот сектор, договори на определено време најчесто има за новите работници, оние за кои работодавачите не се сигурни дали ќе ги задржат на работа. Во државниот сектор, тие се најчесто во образованието, од каде по 5 години се трансформираат во договори на неопределено време.

Од Конфедерацијата на работодавачи велат дека практика на компаниите е на одреден рок да вработуваат сезонски работ-

ници или работници со скратено работно време. Останатите се вработуваат на неопределено време. Според тоа произлегува дека договорите со точно определен рок најмногу ги има токму во медиумите.

Колективна заштита

Во ситуација кога е евидентна тенденцијата на работодавачите сè почесто вработувањата да ги дефинираат на определено време, а надлежните институции се инертни или и самите го поддржуваат трендот со измените на Законот за работни односи кој постојано го зголемува дозволениот период за вработување на определено време, на медиумските работници не им преостанува ништо друго, освен да се самоорганизираат.

Не поединечно туку само како силна и солидарна група можат да извршат притисок врз работодавачите за продолжување или замена на договорите од определено на неопределено време.

Воедно синдикатите се тие кои можат да генерираат и јавен притисок кој би довел до промена на Законите и роковите дозволени за работа на определено време. Заканата од таквиот притисок, се чини дека повеќе ја препознаваат самите работодавачи од работниците, па затоа секаква активност која има синдикален аспект се смета за врвна недисциплина и ургентно се санкционира.

Билјана Богдановска

Оваа сторија оџвора еден жорлив љроблем со кој се соочуваат оџромен број македонски работници, особено оние од новинарско-медиумската фела, а џоа е џ.н. нередовна работа џ.е. „љривремениџе вработјување“ или, онака како џџо џоа е дефинирано во Законот за работниџе односи (2005), оваа формулација би се однесувала на оние вработени лица кои имаат склучено доџовори за вработјување на ољределено време. Суџтинската одлика на овој вид џрудово-љравен доџовор е џоа џџо џој, сљоред сџџе џџеориски и законски џарамеџри, сџаџа во жруџаџа на „аџџиџични доџовори за работа“, односно во нормален љравен сисџем неџоваџа љримена би џребало да е исклучок, а не љравило! Но, кај нас ова е еден од најчесџо злоупотребуваниџе инсџиџуџи од џрудовоџо љраво, бидејќи џој одлично им одџвора на работодавџиџе – заџоа џџо, само во овој случај, џџе не мораат да даваат џисмено образложение за евенџуалноџо идно нељродолжување на доџоворот, односно неџоваџа важносџ љресџанува љо силаџа на законот едносџавно со исџекување на рокоџ за којџо џој бил склучен и веќе од наредниот ден лицеџо кое до вечера било вработено, сџанува невработено. Симџџомаџично кај овој доџовор за работа е џоа џџо, како џџо одминуваат жодиниџе, неџоваџа уџџџреба

ПРАВЕН КОМЕНТАР

намесџо законски да се намалува – џџаа, најроџив, се љроџирува!? Имено, на љочеџокоџ на џранџиџијаџа, во 1990-џе, се љредвидуваше дека ваков неконвенционален доџовор може да се склучи само во чеџири ексџиџиџно наведени сџџуаџи, кои условно - љо љринџиџот на заџворена лисџа (pactus clausus) - би можеле да џи окаракџеризираме како „вонредни“¹, додека генес џој може да се склучи и за вршење на сџџе

вообичаени „редовни работи“, односно за исџиџе оние случаи за кои би било љреџорачливо и љоразумно да се склучува доџовор за вработјување на неолљределено време. Така, во љериодот до 2003 жодина, максималниот дозволен временски љериод во кој можеше да се работи со ваков вид доџовор беше една жодина, љо џџо овој доџовор авџомаџски се џрансформираше во љољволниот доџовор за вработјување на неолљределено време („џрајно вработјување“). Поџоа овој рок беше љодиџнат на џри жодини! Но, џенденџијаџа на неолљволниџе законски измени не заљре џџука, ља џџака - од 2005 жодина - рокоџ е љролонџиран на чеџири, за да - од 2008 ља наваму - џој жо досџиџне своџо исџџориско максимално џраење, на љериод од дури љџџ жодини!

Поради ова, во иднина, синдикаџиџџе и нивниџе сојузи би морале да извршат љоџољем јавен љриџисок врз власџиџџе, со цел да се изборат за враќање на љрвичниот рок од една жодина кој важеше во љрвиџе жодини љо осамосџџџувањеџо на Р. Македонија – со цел да се избеџнат љречесџиџџе злоупотреби на овој наменски џрудово-љравен инсџиџуџи.

¹ Тоа беа следниве: (1) сезонски работи – најдолго девет месеци во една календарска година; (2) зџољем обем на работа – најдолго шест месеци во текот на една година; (3) замена на олљсушен работник – додека трае отсуството; и (4) работа на олљределен љроекџ – до неговото завршување [чл. 23, ЗРО/1993].

Дискриминирани во секој поглед

Без потребната опрема за непречено извршување на работните обврски, речиси двојно помалку платени, споредено со новинарите во редакциите, седум дена во неделата на работа и без регулиран работен стаж. Вака накусо можат да се сумираат работните услови на дописниците од Тетово, а и од другите градови од земјата.

ДОПИСНИЦИТЕ
ОД ВНАТРЕШНОСТА
СЕ „НОВИНАРИ
ОД ВТОР РЕД“
ВО МАКЕДОНСКИТЕ
МЕДИУМИ

Репортерите во телевизиите немаат службени камери, па така дописници за различни национални телевизии делат иста камера. На новинарите во пишаните медиуми не им даваат фото-апарати, иако со секој текст бараат да обезбедат и фотографии. Порано биле ангажирани фотографии кои биле на терен заедно со дописниците, но сега не е така. На пример, од околу 60 новинари и медиумски работници, колку што има во Тетово, само неколкумина земаат иста или поголема

плата од просечната плата на државно ниво. Сите останати имаат далеку помали плати. За да успеат на крајот од месецот да добијат приход од околу 20.000 денари, треба да работат за два до три медиуми истовремено, но само неколкумина успеваат во тоа.

По 150 денари од текст

Еден од нашите соговорници е новинар со огромно, речиси 50-годишно работно искуство. Во досегашната кариера работел за локална радио-станица и за неколку пишани медиуми. Сè уште е активен како дописник. Има своја архива во која води прецизна и педантна евиденција на судски пресуди за кои пишувал, седници

од локалната самоуправа, тефтер со листа на контакти, подредени по место на живеење.

Има тарифник за работа, а се хонорираат само објавените текстови, па така, во зависност од редакцијата, кратките вести се плаќаат од 150-250 денари, а темите од 600 до 1.000 денари. Но, најголемиот дел од објавите се тарифираат како кратки вести.

Вака наметнатото темпо на работа се одразува пред сè на квалитетот. Најголем проблем, како што вели, е кога поради некоординираност во редакцијата ќе го пратат да проследи настан, а потоа текстот нема да го објават.

Тој констатира дека и порано, во минатиот систем, но и денеска, дописниците работат во подеднакво лоши услови. Условите се далеку од достоинствени и неспоредливо полоши, отколку условите на новинарите во редакциите.

- Ние, дописниците, сме како слепи црева во редакциите. Ретко кога нè канат на новогодишни или други забави. Во овие 12 години како работам за овој весник само еднаш ме имаат покането на некаква забава. Нè третираат како второкласни новинари, немаме ист третман, а продукцијата ни е иста, ако не и поголема, истакнува тој.

- Иако немам ниту приближно исти услови како колегите во Скопје, месечно објавувам и по 60 прилози. За разлика од нив кои покриваат одредени сектори, ние, дописниците, известуваме за дневни настани, од спортски натпревари па сè до седници на локалната самоуправа, а истовремено работиме и на репортажи или новинарски осврти. Пишувам на машина за пишување, а од редакцијата ме немаат прашано ниту дали ми треба хартија, диктафон или друг потрошен материјал. А да не зборувам за секојдневни трошоци како гориво или амортизација за возилото, вели тој и додава дека неретко се случува трошоците да се повиоки од надоместокот за објавениот текст.

Друг новинар со 24 години работно искуство, од кои само девет години му се признаен работен стаж, истакнува дека од неговото досегашно искуство најголем проблем е работењето како хонорарец без решение за работа и без регулиран работен стаж. И тој користи свое возило во секојдневното извршување на работата. Работел за пишани медиуми и за телевизија. И во двата случаи од редакциите не му дале ниту камера ниту фото-апарат.

Три работни задачи за еден хонорар

Снимател со малку повеќе од 18 години работен стаж во локални и национални телевизии истакнува повеќе проблеми со кои се соочил во досегашната кариера. Покрај тоа што снима, од него се бара да биде и монтажер и возач, па така, истакнува тој, со една плата редакцијата добива тројца работници. Проблемите ги дели

на оние од техничка и на оние од финансиска природа. Веќе две години користи сопствена камера, бидејќи таа што му ја дале од Телевизијата се расипала.

- И, ете, поправката или набавката на нова камера трае повеќе од две години. Уредничката вели: снајдете се, а техничкиот директор, пак, советува исто како таксистите и јас да купам своја камера и со неа да работам. Трошоци, амортизација, камера, компјутер, интернет, касети за снимање, сето ова треба да го купам од мојата плата, која е далеку пониска од просечната плата на државно ниво, вели тој.

Според него, колегите од Скопје, покрај тоа што немаат вакви проблеми, имаат и двојно поголеми плати за иста работа и ист квалитет.

По долги натегања, позајмување камера од колеги, приморан бил да позајми пари и да купи сопствена камера.

- Бараат од нас да бидеме подготвени за работа кој било ден во кое било време, а не ни даваат ниту основни средства за работа. Сè што користам во моментот е мое, немам ништо од Телевизијата. Моја камера, статив, кабли, компјутер за монтирање, интернет, возило и ред други работи, констатира тој.

Исто така, голем проблем е и тоа што телевизиите не плаќаат за амортизација на возилата, а доцнат и по неколку месеци со враќање на потрошените пари за гориво. Им исплаќаат по 600 денари за

секои изминати сто километри, а евентуална поправка на автомобилот е на сопствен трошок.

Според него, најтешко минуваат дописниците кои единствено работат во националните медиуми. Истакнува дека кога работел во редакција во локална телевизија немало потреба да оди на снимање со сопствено возило, ниту пак, да плаќа за гориво или да мора да купува камера. Но, кога почнал да работи самостојно, сите овие проблеми испливале на површина. Покрај тоа што морал лично да ги обезбеди сите технички средства за работа, морал да извршува работни задачи за тројца работници – снимател, монтажер и возач.

- Се сеќавам на еден инцидент кој најсликовито би ја опишал дрскоста на уредниците и нашата немоќ. Требаше да се оди на снимање во Маврово, а од Телевизијата не ми платија трошоци за гориво и патарина за повеќе од четири месеци. Уредничката прво ѝ се јави на колешката со која работам, а потоа и мене. Веднаш ѝ реков дека не можам да одам на снимање надвор од Тетово, би-

БЕЗ КАКВИ БИЛО
ОБЕЗБЕДЕНИ
ТЕХНИЧКИ
СРЕДСТВА, БЕЗ
ОГРАНИЧЕНО
РАБОТНО ВРЕМЕ,
БЕЗ СЛОБОДНИ
ДЕНОВИ И СО
НАЈНИЗОК ПЛАТЕН
ТРУД...

дејќи немам пари за гориво. Таа, без да ме сослуша до крај, само ми рече - мораш да одиш на терен и затвори телефон. По половина час повторно се јави да провери дали сме излегле на терен, и повторно ѝ кажав дека немам пари за гориво. Сега ме сослуша до крај, а кога завршив, ме обвини дека не сакам да работам и ја спушти слушалката. По некое време се јави и по трет пат за да ми каже дека половина од заостанатите трошоци ми се исплатени. Ы одговорив дека веднаш одам до банка да ги земам парите, па на бензинска пумпа да наточам гориво. Пред да го затвори телефонот само ми рече дека е сигурна оти парите не биле проблем. Не ти се работи, ми рече - вели нашиот соговорник.

Според него, сето ова лошо се одразува на мотивираноста за работа. Истакнува дека ако нешто научил досега, тоа е дека што повеќе се труди, повеќе го малтретираат. Исто така, вели дека голем проблем е тоа што немаат слободен ден. И покрај тоа што секој ден нема настани, постојано мораат да бидат на готовс, спремни да излезат на терен, а поради тоа не можат ништо да планираат, бидејќи не знаат кога би имало, а кога би немало дневен настан за снимање.

- Постојано сме на работа, а ако треба да земеш слободен ден, тогаш мораш да се договориш со некој од снимателите од другите телевизии да те заменат тој ден. Така односот со колегите се сведува на размена на услуги, вели тој.

Квантитет место квалитет

Помлад новинар, со 12 години работен стаж, кој, покрај за локалната и за една национална телевизија, работи и за весник, радио и интернет-страница, истакнува дека националната телевизија за која работи не му нуди ништо од технички услови, но затоа пак и не бараат многу.

- Велат, работи толку колку што ти дозволуваат условите во локалната телевизија. Таквиот однос влијае и врз хонорарот, бидејќи локалната телевизија зема дел од хонорарот како надоместок за техничките средства што ги користиме. Потребно е да работам за три медиуми за да успеам да заработам солидна просечна плата, вели тој.

Исто така, и според него, еден од главните проблеми е тоа што нема слободен ден. Истакнува дека треба да е подготвен да излезе на терен кој било ден од неделата.

- Во зависност од медиумот, третманот кон дописниците може и да варира, да биде или подобар или полош. Но, главно на нас гледаат како на надворешни соработници, а не како на дел од тимот. И така, трчајќи по квантитет, неретко страда квалитетот на финалниот производ, заклучува на крајот од разговорот.

Поранешен новинар со седумгодишно искуство истакнува дека лошите услови за работа, ниската плата и бесперспективноста се главните причини поради кои не работи повеќе како новинар.

- Условите беа лоши. Диктафон си купив сам, а ни дадоа само една касета за целиот период додека бев таму - вели тој.

Сега работи во сосема друг сектор, каде, како што истакнува, во извршувањето на работните задачи нема веќе проблеми од техничка природа.

Помлад колега со осумгодишно искуство во телевизиското и интернет новинарство истакнува дека не се соочува со проблеми, бидејќи работи и за локална телевизија од каде што зема камера, возило и останати потребни технички средства за работа. Најголем

проблем е тоа што не е осигуран, работи како хонорарец со договор на дело, а исто така проблем му се и слободните денови.

- Ние сме „тезгачии“ и сè зависи од тоа како и колку ќе успееш да се договориш и испазариш. Немаме никакви загарантирани права, дециден е тој.

Новинарка со седумгодишно телевизиско и радио искуство вели дека од техничка гледна точка најтешко е да се работи за телевизија. Додека работела за радио ѝ дале снимач и ѝ било далеку по-

лесно, но сега работи во локална телевизија, каде што покрај неа има уште еден дописник за национална ТВ станица, а имаат само една камера.

- Вкупно сме петмина новинари и двајца сниматели, а имаме само една камера. Кога треба да се договориме за снимање, приоритет има локалната телевизија, па потоа ние. Поради тоа што немам своја камера, не можам да закажам снимање кога можам или кога сакам јас, ниту пак, да планирам некои прилози кои за изработка бараат повеќе време. Целата оваа состојба лошо се рефлектира врз мене и мојата работа. Не знам каде, ниту дали можам да се пожалам, да побарам помош, а искрено и не гледам излез од моменталнава состојба, вели таа.

Нејзиниот договор е следен. Работи бесплатно за локалната телевизија, која за возврат ѝ ја дава камерата на користење, а единствено е платена од националната станица која дава хонорар само за неа и тоа 600 денари за објавен прилог. Не плаќаат снимател, ниту монтажер, не даваат ниту пари за превоз и останати трошоци. Нејзиниот колега, со кого ја делат единствената камера од локалната телевизија, има седум години работно искуство и тоа за ТВ, радио, интернет и весник.

НИЕ СМЕ
„ТЕЗГАЧИИ“ И СÈ
ЗАВИСИ ОД ТОА
КАКО И КОЛКУ ЌЕ
УСПЕЕШ ДА СЕ
ДОГОВОРИШ И
ИСПАЗАРИШ

- Немам добиено ништо од националната телевизија за која работам. Ништо ми немаат дадено. Ниту телефон, ниту камера, статив, микрофон, автомобил, лаптоп или компјутер за монтирање. Ретко кога признаваат трошоци и сè си плаќаш од платата. Поради сето ова не можеш да дадеш максимум од себе и наместо да размислуваш за прилогот, како креативно да го обмислиш, да направиш истражување за да имаш информации пред да излезеш на терен, јас морам сè да организирам. Да ја договорам камерата, потоа да обезбедам превоз, да договорам соговорници. Порано, од телевизијата за која работев претходно, а сега е затворена, ни дадоа мала хенди камера, но денеска техничките ресурси треба сам да ги обезбедам. Креативноста се губи на организирање, дециден е тој. И покрај тоа што не му обезбедиле ниту минимум средства за работа, вината за ненавремено завршената работа уредниците ја префрлаат само на дописникот и не прифаќаат никаков изговор од техничка природа.

Неговиот снимател и монтажер, кој е со двегодишно искуство, и исто како него работи за локална и национална телевизија, вели дека поради тоа што немаат камера не можат на време да стигнат со исполнување на работните задачи. Снимаат и за локалната телевизија од која ги користат техничките средства и за националната од каде што земаат хонорар.

- Не можеме да стигнеме да ги исполниме сите задачи, а тоа нè фрустрира, иако ние се трудиме да бидеме максимално професионални, вели тој.

Уредничка во локална станица, со 27-годишно новинарско искуство на сите медиумски платформи, вели дека телевизијата порано била многу подобро опремена, но како што минува времето опремата се амортизира, а средства за нова нема.

- Таквата состојба создава проблеми и се рефлектира на покриеноста на настаните. Дел од темите не можеме да ги покриеме, а селекцијата на што да се оди, а на што не, е строга. Неретко мораме да разменуваме снимки со други телевизии или дописнички екипи за да успееме да покриеме што повеќе настани, истакнува таа.

Инсистирање на анонимност

Симптоматично е и тоа што сите новинари што прифатија да зборуваат на оваа тема, инсистираа да останат анонимни. Тешко се одлучуваа да зборуваат, бидејќи, како што велат, не веруваат дека било што би се променило во блиска иднина.

Илчо Цветановски

Ваквиите сујсти стандардни услови за работа на кои се изложени дојиснициите од внатрешноста на Македонија се косаи со елементарното човеково право на достоинствена работа. Ова важно економско-социјално право е загарантирано со најзначајните меѓународно-правни акти, конвенции и декларации признајќи во цивилизираниите општества. Имено, во оваа прилика ќе посочиме дека во овие случаи директно се кршаат неколку клучни членови од Универзалната декларација за правата на човекои (1948) донесена од сбирана на Обединетите нации,¹ каде што Република Македонија е полноправна земја-членка од 1993 година. На пример, во УДПЧ, меѓу другото, се вели дека „секој, како член на општеството, има право на социјално осигурување и право да остварува социјални, општествени и културни права нужни за своето достоинство и за слободен развој на својата личност“ (чл. 22); а, исто така, се гарантира дека „секој има право на работа, на слободен избор при вработување, на праведни и задоволителни услови за работа и на заштитата од невработеност. Секој, без никаква дискриминација, има право на еднаква плата за еднаков труд. Секој еден кој работи има право на праведна и задоволувачка нагодна која, нему и на неговото семејство, му обезбедува егзистенција која

им одговара на човековото достоинство и која, доколку биде потребно, ќе биде надолжителна со групи средствата од социјалната заштита“ (чл. 23). Понатаму, изрично се прокламира дека „секој има право на одмор и разонода, вклучувајќи го и разумното ограничување на работното време и времените платени одмори“ (чл. 24); и, конечно, дека „секој има право на живоен стандард кој му обезбедува здравје и благосостојба, нему и на

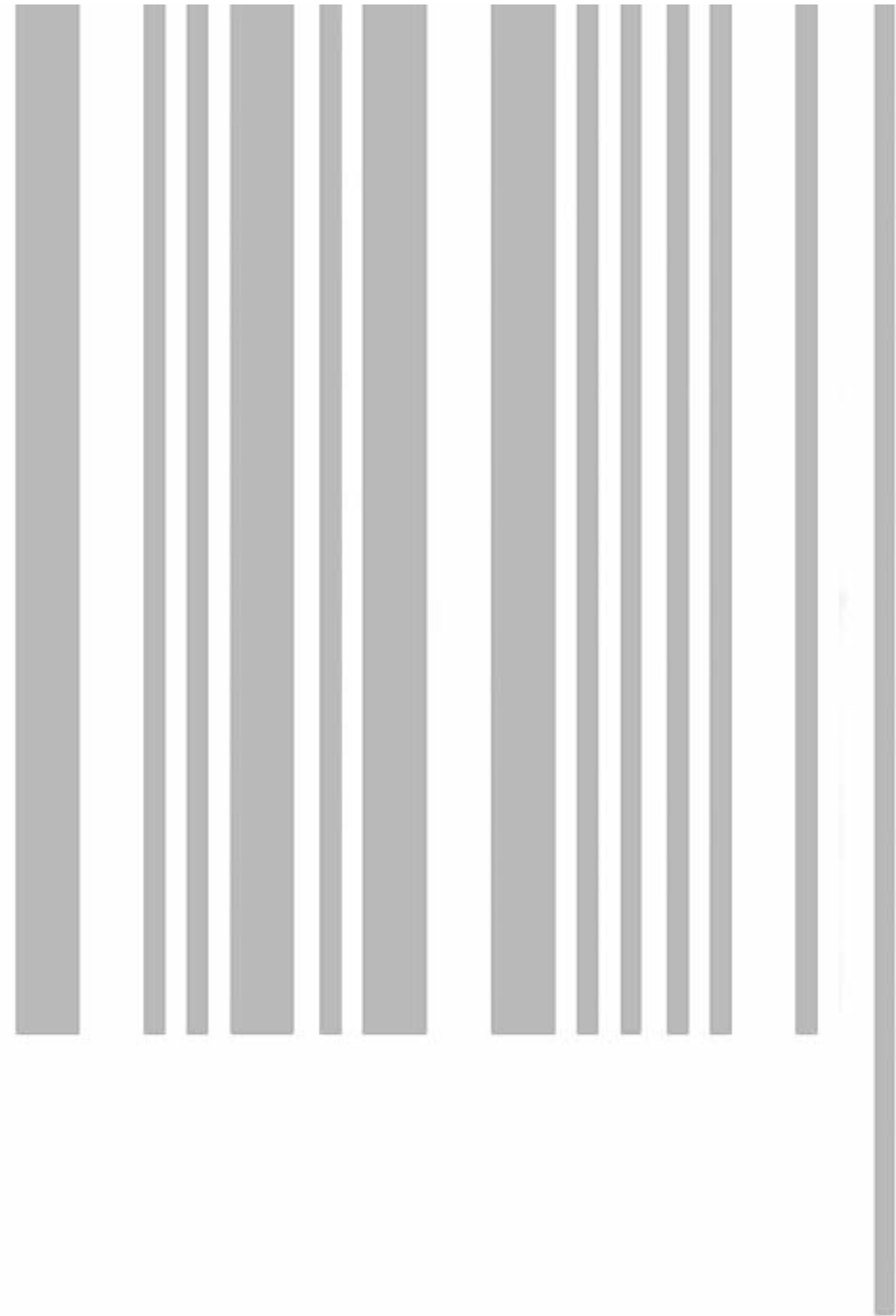
неговото семејство...“ (чл. 25). Значајно е и тоа што ниту една одредба од оваа Декларација не може да се толкува како право за која било држава, група или лице да врши каква било дејност или работа насочена кон уривање на правата и слободите што се содржани во неа (чл. 30).²

Во иднина би требало да се најде начин како овие дојисници да се вклучат во легалниот „пазар на труд“. Тоа, согласно основната трудово-правна регулатива, најбезболно би можело да се изведе на тој начин што медиумските куќи кои имаат национална концесија би биле обврзани, како услов за добивање на концесијата - со својата дојисничка мрежа од внатрешноста - да имаат склучени некои од основните видови договори за работа предвидени во актуелниот ЗРО (на пример: договор за работа со неополно работно време – т.н. part time job; договор за вработување со скратено работно време кај повеќе работодавачи – т.н. двоен работен однос; договор за вршење работа дома и сл.).

ПРАВЕН КОМЕНТАР

¹ УДПЧ е донесена во првите години од основањето на ООН, по завршувањето на Втората светска војна, а е прокламирана со Резолуцијата на ОН 217 А (III) од страна на Генералното собрание, на 10 декември 1948. Пристап до текстот можете да најдете на овој линк: http://www.dados.org/mzd/Menschenrechte/grundkurs_mr2/Materialien/dokument1.htm.

² Слични одредби содржат и: Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (1966) на ООН; потоа Европската социјална повелба (1961) на Советот на Европа и нејзините Додатоци т.е. анекси, како и Дополнителните протоколи (1988 + 1991 + 1995 + 1998); како и Европската спогодба за фундаментални права на ЕУ.

Армија новинари се принудени да работат „на црно“

Хонорарно вработување, договор на дело, договор за авторски надомест, практикантски договор... – ова се само дел од начините со кои медиумските работодавачи го именуваат формалното покритие за раширената практика на лишување на медиумските работници од темелните права од Законот за работни односи.

Формално-правно тие луѓе се невработени, но реално се обврзани да минуваат секојдневно полно работно време во просториите на работодавачот, често не смеат да соработуваат со други медиуми, а одземена им е основната сигурност што произлегува од договорот за работа кој би им следувал со оглед на начинот на кој се ангажирани кај работодавачот.

Од нив се очекува да работат по осум часа дневно, исто како да се редовно вработени. Овие новинари немаат ниту здравствено, ниту пензиско осигурување и за да ги задржат своите „плати“ во облик на хонорари, мораат да работат дури и за време на викенди, а понекогаш и на

празници, додека годишен одмор или пак, денови за боледување за повеќето од нив се мисловна именка.

Овој тренд кај медиумските работодавачи на заобиколување на Законот за работни односи и манипулирање со можностите за практикантска или хонорарна работа, како и со Законот за авторски права, преку кој се дава можност за соработка преку авторско дело, создаде армија од новинари кои се принудени да работат *de facto* „на црно“. Многумина од нив и покрај деценискиот хонорарен ангажман – немаат ниту ден стаж.

ОД ХОНОРАРЦИТЕ СЕ
ОЧЕКУВА ДА РАБОТАТ
ПО ОСУМ ЧАСА
ДНЕВНО, НЕМААТ
ЗДРАВСТВЕНО И
ПЕНЗИСКО ОСИГУРУВАЊЕ,
МОРААТ ДА РАБОТАТ
ЗА ВИКЕНДИ,
ПРАЗНИЦИ...

Среќни што земаат хонорар

Пресреќни што воопшто имаат месечен приход, повеќето новинари со вакви договори молчат и иако се „хонорарци“ или потпишале договор за авторско дело, работат како да се редовно вработени.

Новинар во еден дневен весник, кој од разбирливи причини сакаше да остане анонимен, вели дека иако работи речиси пет години во медиумот, последен пат видел договор пред околу две години.

- Дотогаш потпишувал месечни договори за авторски надомест, што обично секретарката ни ги даваше за потпис на сите до крајот на годината. Веројатно сè уште важи истиот договор само што немам информација кој го потпишува, бидејќи не сум јас. Парите, исто така, ги префрлаат како авторски надомест. Во договорот пишува дека обврзната страна добива надомест во однос на одреден број предадени текстови за кои ѝ ги отстапува авторските права на редакцијата. Меѓутоа, бидејќи не постои систематизација, хонорарот е секогаш ист, со години - вели новинарот.

Според него, иако не е редовно вработен, работодавачот очекува да ги исполнува работните обврски исто како да е во редовен работен однос. Има подеднакво исти обврски, како и колегите со регулиран работен однос, а задолжително е и да се одработи истото време, како и останатите вработени колеги, иако во договорот не е предвидено никакво работно време. Раскажува дека пред извесно време задоцнил 20 минути на работа и бил опоменат јавно, пред сите колеги, со зборовите „знаеш ли од колку часот си на работа“.

Тој при утринското пристигнување, исто како и редовно вработените во весникот, е должен да се потпише на списокот до 9:30 часот. Најсвеж пример за (не)правата на хонорарците што се случил во овој медиум пред еден месец, е кога сите вработени морале задолжително да посетат едночасовен курс за безбедност при работа, но не и хонорарците, небаре нивната безбедност воопшто не е важна.

- Здравствено и пензиско осигурување се мисловна именка за хонорарците. Единствена „привилегија“ е платениот годишен одмор од само десет дена, а за боледување не би знаел, бидејќи никогаш немам побарано. За два дена, колку што имам отсутствувало, не правеле проблем и не ми се одразило никако на хонорарот, бидејќи нема и како законски да се регулира тоа - додава новинарот.

Новинарка во еден онлајн медиум, која исто така сакаше да остане анонимна, вели дека договорот за авторско дело е вообичаен за новинарите хонорарци, посебно за оние кои работат

по веб порталите, па така и таа веќе неколку години на овој начин го вади лебот.

- Договор на ова работно место потпишувам на еден или некогаш на два месеца, но честопати со различна содржина во однос на обврските, но со договорената висина на хонорарот. На претходното работно место, на пример, каде што останав повеќе од една година, воопшто и немав потпишано договор, туку само ми беше исплаќан хонорар, некогаш на сметка, некогаш на рака. За пријавување не станувало ни збор, оправдувањето вообичаено е дека нема пари, дека е криза, дека новинари има на претек. Па, оттука, изборот на моменти бил: или работи за цабе, или седи дома без работа - вели новинарката од порталот.

НОВИНАР КОЈ СЕ
ПЛАШИ ДЕКА ЛЕСНО
И БРЗО ЌЕ ОСТАНЕ
БЕЗ СВОЈОТ
ХОНОРАР, НЕ
ПОМИСЛУВА ДА СЕ
СПОТИВСТАВИ НА
ПРЕТПОСТАВЕНИТЕ
ОД КОИ МУ ЗАВИСИ
ЕГЗИСТЕНЦИЈАТА

Исто како нејзиниот колега од дневниот весник и од неа се очекува да ги исполнува работните обврски како да е во редовен работен однос, па и многу подобро од оние новинари кои се пријавени.

- Мене законот не ме штити, договорите ги потпишувам месец за месец, па кој ми гарантира дека следниот месец ќе останам на работа, ако не е сè сработено под крај. Во однос на последиците, и во самиот договор си стои дека ако работата не е завршена како што треба, работодавачот има право да не го исплати целиот хонорар. Се работи и за време на викенди, се работи и за празници. Ако

сакате слободен викенд, треба да се смените со колегата, но тоа значи дека ќе морате да го вратите следниот викенд. Ми се има случувано, без ниту еден слободен ден да работам и цел месец - додава новинарката.

Песимист е дека ќе добие регулирање на работниот статус, бидејќи во медиумот каде што работи најголем дел од новинарите се непријавени, добиваат хонорари и бараат нова работа во меѓувреме.

- Работодавачите велат дека нема пари, дека рекламите тешко се наплаќаат, дека донаторите даваат трошки. Кога и самите хонорари се бедни, голем дел од моите колеги не ни помислуваат да побараат пријавување. Но, затоа пак, и медиумите трпат. Незадоволни работници, не пишуваат одлични текстови. Многумина велат: колку пари - толку музика. Затоа и медиумите во Македонија се такви какви какви што се - вели новинарката од овој онлајн медиум.

Друга нејзина колешка, која работи во друг познат онлајн медиум, исто така вели дека ниту еден од новинарите ангажирани во

медиумот нема редовно вработување.

- Немам ветување од работодавачот за регулирање на работниот однос, а најчестиот одговор што го добивам е дека немаат средства за постојани вработувања. Колку што знам сите колеги кои работат во мојот медиум се со авторски договори, односно никој од нив не е постојано вработен. Немам ниту здравствено, ниту пензиско осигурување - вели онлајн новинарката.

Во обид да го реши својот хонорарен статус, еден колега се согласи практично да работи без пари, а финансиски надомест да бара во дополнителни работни ангажмани.

- Пред една година кога наполнив 40 години од мојот живот и кога сфатив дека никој од надлежните институции не се грижи за работниот статус на вработените во приватните фирми, решив работата да ја преземам во свои раце. Така се договорив со газдата со хонорарот што го добивав како надомест за мојата работа да ми го плаќа осигурувањето. Од парите што ги добивам на мојата сметка не задржувам ниту денар, туку целиот износ му го враќам на газдата - ни кажа колегата.

- Благодарение на тоа, сега можам да се пофалам дека имам веќе една година заверен стаж, но, за жал, не земам ниту денар за мојот труд во тој медиум. Состојбата во која се наоѓам на професионално поле, сè повеќе ме иритира од ден во ден, па затоа размислувам, а можеби тоа и ќе го сторам, да го напуштам новинарството, па како Господ ќе ми даде - вели тој.

Неподоносливата леснотија на отпуштањето

Главното образложение на сопствениците за хонорарни и други видови неформални ангажирања на новинарите и медиуските работници е недостигот од финансиски средства, односно можноста да се избегне плаќањето на повисокиот износ на придонеси во ситуација кога заработувачката во медиумскиот бизнис е минимална.

- Секако дека финансиите се проблем. Посебно за порталите кои сè уште не се толку атрактивни за рекламирање за разлика од развиените земји. А, освен реклами, немаме други приходи, претплатата на портал сè уште не функционира кај нас. Читателите сакаат бесплатна информација. Некаква заработувачка имаат само провладините портали кои имаат владини реклами. Но, и таму не знам дали сите вработени се осигурани и колкави плати земаат - вели еден сопственик на познат онлајн портал.

И навистина, присуството на хонорарци, практиканти, односно новинари ангажирани со авторски наместо со договор за вработување, не е резервирано само за медиумите кои одвај опстануваат на пазарот. Нив ги има и во подобро стоечките медиуми, па дури и

во јавниот сервис, иако оттаму постојано го демантираат ова.

Уредниците во медиумите, оние со кои новинарите често пати треба да разговараат околу платите и напредокот на работното место, се скептични дека имаат моќ да променат нешто на подобро.

- Со оглед дека навистина имаме финансиски потешкотии, секое синдикално прашање сопствениците го доживуваат како луксуз. Сопствениците имаат изговор дека на тој начин ги намалуваат трошоците, не плаќаат придонеси, бидејќи медиумот реално се наоѓа во незавидна финансиска ситуација, вели уредник во еден печатен медиум.

Сепак, тој смета дека финансиите не можат да бидат доволно добар аргумент за таков однос кон соработниците.

- Според мене, има можност да се вработат сите, сепак тоа не се преголеми трошоци кога ќе се земат предвид придобивките за вработените и кога би се намалиле некои други трошоци, кога би се направила една добра рационализација во фирмата - вели тој.

И навистина, освен финансискиот бенефит за сопствениците, хонорарниот статус на ангажираните во медиумот дава можност за нивно лесно и брзо отпуштање без каков и да е проблем за менаџментот. Брзината и начинот на кој таквите одлуки се спроведуваат говори за непостоење ниту морална обврска кон

луѓето кои со години биле лојални на своите редакции.

Тоа најдобро го илустрира случајот летото во 2012 година кога еден од поголемите издавачи на весник, реши да се „ослободи“ од дел од дописничката мрежа, поради финансиски причини. Со оглед на тоа што повеќето од новинарите кои беа ангажирани како дописници имаа хонорарен статус, често без каков и да е пишан документ, само со усен договор, куќата си дозволи, како што тврдеа тогаш отпуштените, на дел од нив да им го откаже ангажманот само со една текст порака по мобилен телефон.

Ефектите на ваквата економска и социјална несигурност директно се рефлектираат врз квалитетот, но и врз интегритетот на новинарскиот производ. Новинар кој се плаши дека лесно и брзо ќе остане без својот хонорар, не помислува да се спотивстави на претпоставените од кои му зависи егзистенцијата.

Во неформални разговори, никогаш јавно, тие не кријат дека не се осмелуваат да напишат некој текст во кој ќе има каков било став кој не е во согласност со уредувачката политика.

- Односпред знам што е дозволено, а што не за објавување. Не

СРД: ВО 2012
ГОДИНА ВО
ЛОКАЛНИТЕ
ТЕЛЕВИЗИИ
ОД ВКУПНИОТ БРОЈ
АНГАЖИРАНИ
НОВИНАРИ 45%
ИМАЛЕ ХОНОРАРЕН
СТАТУС

сум пријавена и можам да бидам отпуштена во кое било време, па така, не ризикувам многу во објавите и не навлегувам во теми за кои претпоставувам дека не се дозволени од сопствениците. Самоцензурата дефинитивно функционира како кај мене така и кај многумина од колегите - ни кажа една колешка.

Неформалните вработувања се незаконски

Лошите економски услови во кои реално функционираат медиумите во Македонија, особено оние коишто немаат пристап до средствата што под превезот на „владини реклами“ се слеваат во буџетот на фирмата, големата понуда и малата побарувачка на медиумскиот пазар го прават своето и многу наши колеги немаат избор, освен со години да ја прифаќаат оваа состојба сè до моментот додека не им биде прекината соработката. На крајот остапуваат и без работа, и без стаж и без каква и да е можност да се жалат.

Законот за работни односи во Македонија познава разни видови договори за работен ангажман, дури десет, но не познава договор на дело и ваквата практика претставува кршење и заобиколување на трудовото право.

„Новинарите што работат редовно со обврска за доаѓање на работа и извршување на секојдневни работни обврски, работодавачот е должен да ги пријави, односно со нив да склучи договор за вработување и да ги пријави во задолжителното социјално осигурување. Има случаи каде што одреден новинар се јавува само како автор на одредена емисија или напис, колумна или друго авторско дело, за кои односите меѓу медиумската куќа и новинарот можат да се уредат со авторски договор. Други форми на ангажирање на работниците не постојат, односно не се предвидени со закон“, нагласуваат од Министерството за труд и социјална политика.

Побаравме информација од Министерството за тоа кои мерки се преземаат за да се спречи ваквото прекршување на законите во медиумите и дали се спроведени инспекции во одредени медиумски куќи каде што има наводи од новинарите дека не се почитува Законот за работни односи, но не добивме детален одговор на овие прашања.

Оттаму велат дека Државниот инспекторат за труд секогаш врши контроли по претставки на вработените, па од ова правило не се исклучени ниту медиумските куќи.

Сепак, практиката покажува дека овој вид неформални вработувања се честа и јавна појава во медиумскиот бизнис. Впрочем, сè што треба да направат трудовите инспектори е да ги отворат јавно достапните податоци на Советот за радиодифузија на Ре-

публика Македонија, каде што прецизно е наведена структурата на вработените во радиодифузната индустрија (телевизии и радија) и каде што ставката „хонорарен статус“ е уредно пополнета.

Само за илустрација, податоците за 2012 година на Советот за радиодифузија говорат дека кај локалните телевизии, на пример, од вкупниот број ангажирани новинари, 45% се со хонорарен статус.

„Нивното учество се зголемило за седум проценти во споредба со минатата година“, констатира Советот за радиодифузија во анализата од 2012 година.

Ситуацијата е уште полоша кај регионалните телевизии каде што процентот на хонорарци е поголем од бројот на редовно вработените.

Интересно е дека доколку сака трудовата инспекција може да се држи до зборот на законот и да ги санкционира неформалните вработувања, и тоа го прави, но само во некои медиуми.

Сопственик на една локална телевизија во која трудовата инспекција влегла и барала сите хонорарни соработници да бидат пријавени, ни изјави дека е зачуден од фактот што некои негови колеги, сопственици на медиуми, тврдат дека кај нив ангажираат хонорарци и дека инспекторите тоа го толерираат, па дури има и јавни конкурси за хонорарци, што ја потврдува селективноста и двојните стандарди при примената на законот.

- Јас не тврдам дека законот е добар, но сметам дека треба да се почитува... и ме иритира селективниот однос на инспекциските служби кои некаде цврсто запнале законот да го спроведат, а некаде имаат толерантен однос. Системот на двоен аршин тука е сосем присутен - вели тој.

Нема правна бариера за пензиско и здравствено осигурување!

Освен регулирањето на статусот на овие „црни“ вработувања со редовно вработување од страна на работодавачите, како едно од можните решенија за ублажување на проблемите на „хонорарците“ во медиумите е и промена на законите со која работодавачите би морале да плаќаат пензиско и здравствено осигурување и за исплатен хонорар.

Имено, појавата на неформалните вработувања не е ексклузивна само за Македонија. Нив, под заедничко име „прекаријат“ ги има и во другите земји. Но, за разлика од Македонија, за прекаријатот се дебатира во Европа, а дел од земјите започнаа да ги признаваат таканаречените „нужни“ работни права и на неформално вработените. На пример, им се дава право на отказан рок, отпремнина, основно социјално осигурување.

Па така францускиот закон со кој се регулира положбата на

медиумите (Loi Cressard), донесен во францускиот парламент 1974 година им признава на хонорарните новинари (т.н. „journalistes pigistes“) статус на професионални новинари заедно со сите работни и професионални права, како и сите права содржани во колективниот договор помеѓу новинарите и работодавачите. Решенијата од овој Закон се внесени и во францускиот Закон за работа (Code de travail). Посебно е важно да се каже дека судската практика во Франција систематично им пружа заштита на хонорарните новинари, наспроти обидите на издавачите да им ги оспорат работните права со став дека „хонорарниот однос на новинарот го одредува начинот на кој се исплаќа заработувачката, но тој со ништо не ги дерогира нивните работни права“.

Не случајно во Повелбата за правата на слободните новинари на Меѓународната федерација на новинарите се инсистира фриленсерите да ги имаат истите права со постојано вработените новинари: право на боледување, пензиско осигурување, породилно отсуство, синдикална заштита и колективно преговарање.

Во Србија, на пример, за работа по основ на договор на дело, работодавачите плаќаат придонеси за пензиско и инвалидско осигурување. Според српскиот Закон за здравствено осигурување, лицата кои објавуваат работи по основ на договор на дело, по основ на авторски договор, како и за други договори со кои за извршена работа се остварува финансиски надомест, се сметаат за физички лица кои се задолжително здравствено осигурани.

Експертите од областа на работничките права велат дека ништо не ја спречува државата да им помогне на „хонорарците“ или сите други со ваков статус на „алтернативно“ вработување и за тоа е потребна само политичка волја.

Професорот Здравко Савески вели дека сегментот на работничка класа која спаѓа во категоријата прекаријат или категорија на работници со несигурно работно место е во пораст.

- Работодавачите во моментот плаќаат само персонален данок на ваквите хонорари. Нема правна бариера зошто и за исплатите за сите алтернативни начини на работа да не се плаќаат придонеси за задолжително социјално осигурување. За ова е потребно само политичка волја и промени на законите во таа насока - додава Савески.

Кристина Озимец

Во македонски прилики, најчестотиот облик на изјужување на приоиситије од сферата на работниите односи е т.н. хонорарна работа. Имено, оваа „работа“, всушност, не е работа во висшинска смисла на зборот, затоа што формално-правно овие луѓе не се водат како „работници“, т.е. според нашето позитивно право тие се третираат како невработени лица. Друго име за оваа поголема категорија „работници“ е и називот прекаријат или, пак, фриленсери – што е само еуфемизиран термин зад кои се крие суровата секојдневна реалност во која живее оваа „нова класа“ на наши сограѓани. Суштествена одлика за нив е несигурноста на нивното божемо „работно место“. Имено, македонското трудово право воопшто не го познава т.н. хонорарно вработување! И тука нема и не може да има никакви правни дилеми. Всушност, и индентификацијата на новиот и се уште актуелен ЗРО беше, преку воведување низа нови и различни видови договори за работа (како на пример: договор за вработување на одредено време, договор за приравнички или волонтерски стаж, договор за вршење работа дома, договор за вработување со скратено работно време кај еден или повеќе работодавачи, договор за доволнително работење, договор за пробна работа, посебен договор за вршење точно

одредени работи и сл.) – да се стави ред во работењето „на диво“, од коешто покрај работниците, е општествена и државата, бидејќи се толерира и стимулира т.н. црн пазар на труд. Но, кај нас примената на овие одредби од ЗРО не се спроведува во практиката, а вината за тоа најмногу можеме да ја лоцираме во трудовиот инспекторат и неговото толерирање на ваквите јави, иако има достајни правни механизми за

нивна санкционирање. Ова поради фактот што оваа, претежно нискокласна „работа“, всушност, е правна категорија од облигационото, а не од трудовото право! Па така, наместо Законот за работните односи (2005), во овие случаи се применува Законот за облигационите односи (2001) или Законот за авторското право и сродните права (2010). Ова, од друга страна, отворира серија други проблеми со кои се соочуваат овие „хонорарци“: имено, за нив воопшто не се плаќаат придонеси; тие немаат здравствено или пензиско-инвалидско осигурување; не се пријавени како вработени лица; не им тече стаж и не им следуваат никакви работнички права или бенефиции, за кои во иднина би можеле, на пример, да поведат судски спор со цел да ги заштитат.

Насоката за надминување на оваа ситуација, која кај нас веќе зазема алармантни и загрижувачки размери, е да се следат компаративните искуства од други земји и да се разгледа можноста за законско воведување на задолжителни придонеси за осигурување и кај овој вид договори, на кој начин работодавачите би се детимултирале да вршат злоупотреба на правото.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

¹ Види (« la pige (est) un mode de rémunération et non un contrat particulier, dérogeant au droit du travail » - Conseil de prud'hommes de Paris, 9 janvier 2003). Види повеќе на <http://www.ifj.org/en/pages/ifj-efj-freelance-charter>

■ Сопствениците, уредниците и политичарите ги замолчеа, новинарите прифатија

Имаш одлична приказна. Тукушто дојде до документи за сомнителни тендери. Да, нивното објавување ќе биде интересно за јавноста. Но, по којзнае кој пат решаваш да не ги ни споменеш на утринскиот колегиум, само за да си ги скратиш нервните. Минатиот пат кога се обиде да протуркаш слична приказна изгуби еден час на убедување со уред-

никот, кој ти тврдеше дека тоа не е важно за објавување, иако како новинар си убеден дека е. Всушност, јавна тајна е дека медиумот во кој работиш е близок до власта и дека едноставно нема шанси да ти помине нешто против владејачката структура.

Затоа, едноставно, по неколку неуспешни обиди да протуркаш критички или истражувачки теми, сфаќаш дека е многу полесно да работиш приказни кои не засегнуваат никого посебно.

Така, со години твојата новинарска острица омекнува, се губи, па почнуваш и да не ги забележуваш оние работи кои порано твоето новинарско око не ги испушташе. А сè почна како самоцензура.

Големите приказни ги оставаш на некој друг.

А тој другиот е сè поредок во македонското новинарство. Неколкутемина новинари од различни редакции кои имаат повеќе од деценија работно искуство, тврдат дека, наместо јавниот интерес, автоцензурата им е длабоко навлезена под кожа.

ОБВРСКА НА
НОВИНАРИТЕ Е ДА
ИЗВЕСТУВААТ ЗА
ВИСТИНАТА. НО,
ОВОЈ НЕПИШАН
ДОГОВОР МЕЃУ
НОВИНАРИТЕ И
ПУБЛИКАТА ОДАМНА
Е ПРЕКРШЕН

Премолчен договор со себеси

Според дефинициите, самоцензурата е акт на цензурирање на сопствената работа поради страв од последиците.

Се мислат при темите за обработка, премолчуваат информации, затоа што знаат дека нема да им бидат објавени, бидејќи се во спротивност со интересите на некои моќни центри. Луѓето што можат да ги користат како извори веќе се бројат на прстите од една рака, а другите им се забранети како неподобни...

Колега се обиде со една реченица да ни опише како се чувствува.

- Новинарот е под опсада. Од една страна е главниот уредник, од друга сопственикот, а околу него се наоѓаат и власта, огласувачите, партиите - вели тој.

Од разговорот со колегите се стекнува впечаток дека тие се принудени секојдневно да прикриваат информации, да не ги „гледаат“ настаните, да премолчуваат теми оти им е јасно дека самото предложување за пишување едноставно нема да го помине уредничкиот филтер или пак ако се објави, можат да го изгубат и работното место.

- Практикувам автоцензура, како „премолчен“ договор со самата себеси, поради несигурноста на работното место, односно поради можноста и за најбанална причина да се остане без работа, а уште повеќе, поради оправданиот страв дека е многу тешко, речиси невозможно да се најде друга работа. Едноставно, не предлагам теми за работата на неког од власта, оти знам дека, прво, не можат да се сработат, а второ, нема да се објават - вели новинарка која зад себе има долго работно искуство во неколку македонски печатени медиуми.

Колега што својата повеќедецениска кариера ја градеше како новинар во неколку национални телевизии, вели дека во моментов слична уредувачка политика имаат неколку медиуми и дека во нив е „опасно“ да има теми и прилози што можат да ја нарушат, како што вели, „идиличната“ слика на македонското општество. Тој тврди дека уредниците, односно првиот филтер за темата да стигне до јавноста, воопшто и не ги слушаат новинарите ако не им одговара она што го предлагаат за работа. На тој начин, всушност, објаснува колегата, им покажуваат дека нивната тема не е вредна за објавување што пак, ја поттикнува автоцензурата.

- Аголот на обработка дефинитивно е стеснет, од проста причина што, речиси без исклучок, знаеш дека, ако го предложиш најширокиот можен, за тоа нема ниту да бидеш слушнат, а не пак, да дебатираш за своите аргументи зошто сметаш

дека треба да се работи на таа тема. И изборот на соговорниците е „рак-рана“... Има подобни и неподобни. Бидејќи не можат да ја издржат битката со аргументи зошто тој и тој треба да даде став, тогаш се оди по линија на помал отпор, во стилот „ајде тоа да го оставиме за друг пат“ или со слични изговори - вели новинарот.

И новинарка што долги години покрива надворешно-политички теми тврди дека во денешно време не е лесно да предложиш и сработиш текст.

- Да, подложна сум на автоцензура, прво при предлагање на темите, но најмногу за соговорниците и аголот, бидејќи има еден вид „забрана“ за одредени (а не се малку) соговорници - тврди оваа новинарка.

Друг новинар во печатен медиуми ни ја објаснува неговата лична методологија врз која ги смислува темите.

- На дневна основа, изборот кои идеи да си ги автоцензуирам доаѓа од разговорите со уредниците со кои сум работел. На пример, ако на некој претходен состанок ми давале аргументи или квазиаргументи против некој мој предлог, или ако отворено ми кажале дека не е во интерес на медиумот да се пишува за тоа, нормално дека во наредниот период нема да предлагам ништо слично, сè додека не проценам дека атмосферата се сменила и има

помалку ограничувања за идеите - вели нашиот колега.

НОВИНАРИТЕ СВЕСНО
ПРЕМОЛЧУВААТ
НАСТАНИ,
НЕ ПОСТАВУВААТ
ПРАШАЊА,
НЕ ОТВОРААТ
ПРОБЛЕМАТИЧНИ
ТЕМИ, БИДЕЈЌИ СЕ
ПЛАШАТ ОД ТОА ШТО
МОЖЕ ДА СЕ СЛУЧИ

Никогаш како сега

Македонското новинарство никогаш не било ослободено од цензура и самоцензура, но сите соговорници се согласуваат дека никогаш не било како сега. Најчесто посочуваната причина за тоа зошто токму периодов новинарите сè почесто го имаат тоа чувство е стравот да не ја изгубат работата до која, поради состојбата на пазарот на трудот, е тешко да се дојде.

- Од моето 13-годишно искуство, кажувам дека никогаш како сега сум го немала тоа горчливо чувство дека автоцензурата и цензурата се насекаде околу нас и дека ние како еснаф сме немоќни во борбата со нив - вели колешка која има долг стаж во печатени медиуми.

Таа не е осамена во ваквата оценка.

- Иако, автоцензурата е белег на македонското новинарство

во целиот период од плурална Македонија (овде го вметнувам и периодот од 3-4 години пред 8 септември 1991 година кој, ако се спореди со денешниот, е период на „скандинавско“ новинарство – според степенот на демократичност и слобода)... Имаше и други темни периоди – би го издвоил оној од воената 2001 кога секој се забарикадира во своето етничко гнездо, но дефинитивно, ова денес е, условно речено, најтемниот период... – ни изјави колега кој сега работи во интернет медиум.

Според Жанета Трајковска од Високата школа за новинарство, македонското новинарство никогаш не било ослободено од автоцензура, бидејќи таа секогаш доаѓала во пакет со политичките и економските притисоци од локалните моќници и од редакциите, со економската несигурност на новинарите, со нарушените етички правила и со потценувањето на новинарската професија која, всушност, треба да е одраз на демократијата во едно општество.

- Се чини дека кај нас и навистина е одраз на процесите што се одвиваат во Македонија - потчинети умови, страв од секојдневието, бирократизирање на сите политички односи и напад на јавноста со неважни, измиени од суштина и маркетиншки обработени вести кои речиси се сосема исти на најмалку десетина медиуми - вели таа.

Страв од казна, од отказ, па дури и од затвор

„Новинарот треба да објавува точни, проверени информации и нема да прикрива суштински податоци и да фалсификува документи. Новинарот ќе ги почитува законите во државата, но нема да објави или скрие ништо што е во спротивност со јавниот интерес.“ Ова се основните правила на еснафот, содржани во Кодексот на однесување и на новинарите во Македонија.

Па, сепак, цели настани остануваат премолчени во голем број медиуми на дневна основа. Како да не се случиле. Новинарски екипи ги покриваат, снимаат изјави, а потоа во медиумот ниту збор за тоа. За дел од колегите со кои разговаравме сосема е вообичаено да одат на прес конференција, но потоа во редакцијата да им биде кажано дека настанот нема да се покрие. И тие се согласуваат. Професионалниот интегритет за многумина е луксуз што не можат да си го дозволат.

Па така, колешка што поради притисок да ја прифати тезата на уредникот при подготовката на темата за еден високо актуелен настан, што била спротивна од нејзината, изгубила работата.

- Откако со месеци седев без работа, сфатив дека во ова лошо време за новинарството можеби е подобро да не се провоцира многу, оти борбата не може да ја води секој поединечно. Најмногу што може да се направи е да си заминеш од работа, а тоа не е решение - вели таа.

Во ситуација кога пазарот на трудот е презаситен од понуда, а со затворањето на медиумите и нивна економска ранливост, побарувачката е сè помала, да се остане без работа, значи да се остане без можност за каков било работен ангажман на подолго време.

Економската неизвесност и социјалната сигурност не се единствените причини што ги тераат новинарите да „не провоцираат премногу“.

Фактот дека во Македонија новинарот Томислав Кежаровски заврши зад решетки за објавен текст во кој наводно го открил идентитетот на заштитен сведок испраќа мошне силна и јасна порака дека последиците од пишувањето за некој политички, бизнис или сличен моќник можат да бидат и поголеми од губењето работа.

Своја улога има и стравот од тужба за нарушен углед која за новинарот, уредникот и за сопственикот може да значи илјадници евра казна.

- Секоја личност има углед и никој не треба да се клевети и навредува неказнето. Но, проблемот е во тоа што во судски систем како нашиот, кој речиси по правило пресудува во корист на политичките моќници

од власта или на бизнисмените блиски до власта, односно кога нема независно судство, логично е новинарите и уредниците, но и сопствениците на медиумите, да се плашат дека ако напишат нешто против некој моќник, ќе треба да платат голема отштета – коментира уредник на еден медиум.

ПОВЕЌЕТО НОВИНАРИ
КАКО ГЛАВНА
ПРИЧИНА ЗА
АВТОЦЕНЗУРАТА ЈА
НАВЕДУВААТ
СЕВКУПНАТА
АТМОСФЕРА ВО
РЕДАКЦИЈАТА,
А КАКО НЕЈЗИНИ
ДИРЕКТНИ
ПОТТИКНУВАЧИ,
УРЕДНИЦИТЕ

Автоцензура како ефикасна замена за цензура

Повеќето новинари како главна причина на автоцензурата ја наведуваат севкупната атмосфера во редакцијата во која владеат малодушност и пасивност, а како нејзини директни поттикнувачи, пак - уредниците, најчесто главните, кои, како што тврдат, се ставени на таа позиција од центрите на моќ и ги притискаат новинарите да работат на линијата што тие им ја исцр-

тале. Тоа подразбира дека пред овој прв филтер не може да помине ниту една тема што не им одговара на неколку структури.

- Сите се поврзани во една нераскинлива синергија – сопственикот кој е зависен од власта, поради тоа што таа нема да ги насочи парите од рекламите кај неговиот медиум или ќе сугерира на друг центар на економска моќ кога ќе ги дели парите за маркетинг и односи со јавноста да го заборави конкретниот медиум. А, не се работи за малку пари – туку за милионски износи. Се разбира, во евра... И, кога сето тоа ќе го погледнете од една странична, а некои ја нарекуваат и објективна, перспектива – ќе ви стане јасно како од еден центар, практично се крои уредувачката политика во над 90 отсто од медиумите - вели колега.

Колешка, пак, вели дека не знае кој стои зад наметнувањето на тоа чувство, но знае кој најмногу ѝ го наметнува.

- Најмногу заради уредникот, зашто, според досегашното искуство, тој е главната пречка за повеќето теми што ги предлагам – вели колешката.

Друга соговорничка пак, објаснува дека конкретна забрана не стигнува од никого, но дека јасно се знае што можеш да работиш, а што не.

- Едноставно, знаеш какви теми можеш да работиш и за кои функционери од власта смееш да пишуваш, а за кои не. Изричита забрана не поставил ниту уредникот, ниту сопственикот на медиумот или директорот - но, на секој новинар му е јасна ориентацијата на медиумот во кој работи и насоките во кои треба да се движи - вели новинарката.

Своја улога игра и наметнатата поделба на новинарите на „патриоти“ и „предавници“ од страна на дневната политика, лесното оцрнување на новинарите што пишуваат спротивно од очекувањата на политичките центри. Поради тоа колеги стануваат инертни и сметаат дека каква било тема што би ја критикувала Владата или некој нејзин потег е, всушност, проопозициска и ако ја обработуваат ќе бидат сместени во оние со етикета „соросоиди“. Затоа тие, всушност, и одбиваат да истражуваат, да поставуваат провокативни прашања, критички да ја опсервираат работата на институциите.

Уредниците што тврдат дека и самите ја чувствуваат автоцензурата, оваа појава ја толкуваат со различни причини.

Уредник со тридецениско искуство вели дека присуството на автоцензура во редакциите е неспорно, а причините се повеќекратни. Тој вели дека дури и перцепцијата на медиумот како „сериозен“ придонесува во уредувачката политика да се избегнуваат одредени теми како што се корупциски скандали.

Втората причина е имиџот на т.н. државен медиум, медиум во чекор со државата, кој според некого треба да негува патриотско новинарство. Излегувањето зад линиите на таквата перцепција предизвикува последици, затоа при уредувањето на весникот ја препознава автоцензурата, иако причините ги смета за неосновани.

- Не е спорно дека новинарите се исто така обични луѓе и можат да бидат патриоти, но патриотизмот не смее да биде изговор на медиумот или на новинарите да ги покриваат, односно да не пишуваат за коруптивните афери - вели тој.

Според него, еднакво влијателна причина се бизнис интересите на сопственикот кои нужно се поврзани со политиката.

- И покрај тоа што сопственикот никогаш лично не врши притисок, ниту лично се јавува, ниту пак, испраќа пораки во врска со уредувачката политика, факт е дека има некои подрачја за кои премолчено е јасно оти се директен интерес на сопственикот и оти тие теми не можат да се отвораат. За среќа, малку се тие теми - вели уредникот.

Автоцензура како оправдување за непрофесионалност?

Но, спротивно од ваквите искуства на новинарите, има и уредници кои се жалат дека и покрај тоа што им даваат теми на новинарите, тие одбиваат да ги работат. Под изговор дека темата е

проблематична и може да им предзвика проблеми, тие ја затскриваат во својата инертност, затоа што им е потешко да истражат некоја тема - тврди уредник со коготошто разговараме.

- Цензурата, односно претпоставената цензура во медиумот за кој работат, им е повеќе изговор. Демек, ова нема да ми го објави уредникот или главниот уредник, па не вреди да пишувам, односно да истражувам, а во суштина тоа е барање изговор, зашто не сака да ја истражи темата. Тоа не е самоцензурирање туку непрофесионалност - вели уредникот.

Дополнителен проблем е што во редакциите има луѓе кои новинарството го доживуваат како пропаганда и што сметаат дека е сосема нормално да се грижат за интересите на партиите, сопственикот или некој трет, а не за јавниот интерес. Така и се

ПРОБЛЕМ Е ШТО ВО РЕДАКЦИИТЕ ИМА И ЛУЃЕ КОИ НОВИНАРСТВОТО ГО ДОЖИВУВААТ КАКО ПРОПАГАНДА И ШТО СМЕТААТ ДЕКА Е НОРМАЛНО ДА СЕ ГРИЖАТ ЗА ИНТЕРЕСИТЕ НА ПАРТИИТЕ, СОПСТВЕНИКОТ ИЛИ НЕКОЈ ТРЕТ, А НЕ ЗА ЈАВНИОТ ИНТЕРЕС

случува колеги да игнорираат вести, настани и информации.

Едноставно, се преправаат дека ништо не се случило, ако новините се поврзани со политичките или бизнис-конкурентите на нивниот сопственик, дури и кога тој самиот нема никаква штета од нивното објавување.

И Трајкоска смета дека најголем дел од новинарите ја прифатиле својата улога да бидат гласноговорници на политиката, партиите на власта и на опозицијата, на економските моќници, на извитоперената интелектуална елита и на сите од кои, како што вели, можат нешто да добијат или кои можат да имаат влијание на нивната т.н. кариера.

Одговорност и работни права како оружје против автоцензурата

Искуството покажува дека за разлика од цензурата која е видлива, директна и скапа за еден репресивен државен апарат, автоцензурата е многу поопасна, поподмолна и многу поефикасна. Нејзиното присуство е потврда дека во македонското новинарство сè уште не постои професионална одговорност и оти тоа е директно зависно од политичките и бизнис центри на моќта.

- Во вакви услови веќе не ни зборуваме за автоцензура или за сеопфатни и професионално обработени информации што треба на граѓанинот да му ја пренесат реалноста и да му остават простор самиот да одлучи за себе. Скалилото е ставено подолу, ова е фаза на потчинети умови и заробен дух, новинарството речиси и не постои - вели Жанета Трајкоска.

Таа воопшто не е оптимист дека нешто може да тргне на подобро. Смета дека напорите на новинарите за одржување на професионалните стандарди ќе замрат, бидејќи не постои основа врз која ќе можат да опстанат.

Но, без оглед на песимизмот, јасно е дека автоцензурата како рак-рана на новинарството мора да биде заменета со одговорност и професионалност. Саморегулацијата, како одбрана на јавноста, но и на еснафот од лошото и непрофесионално новинарство е дел од решението.

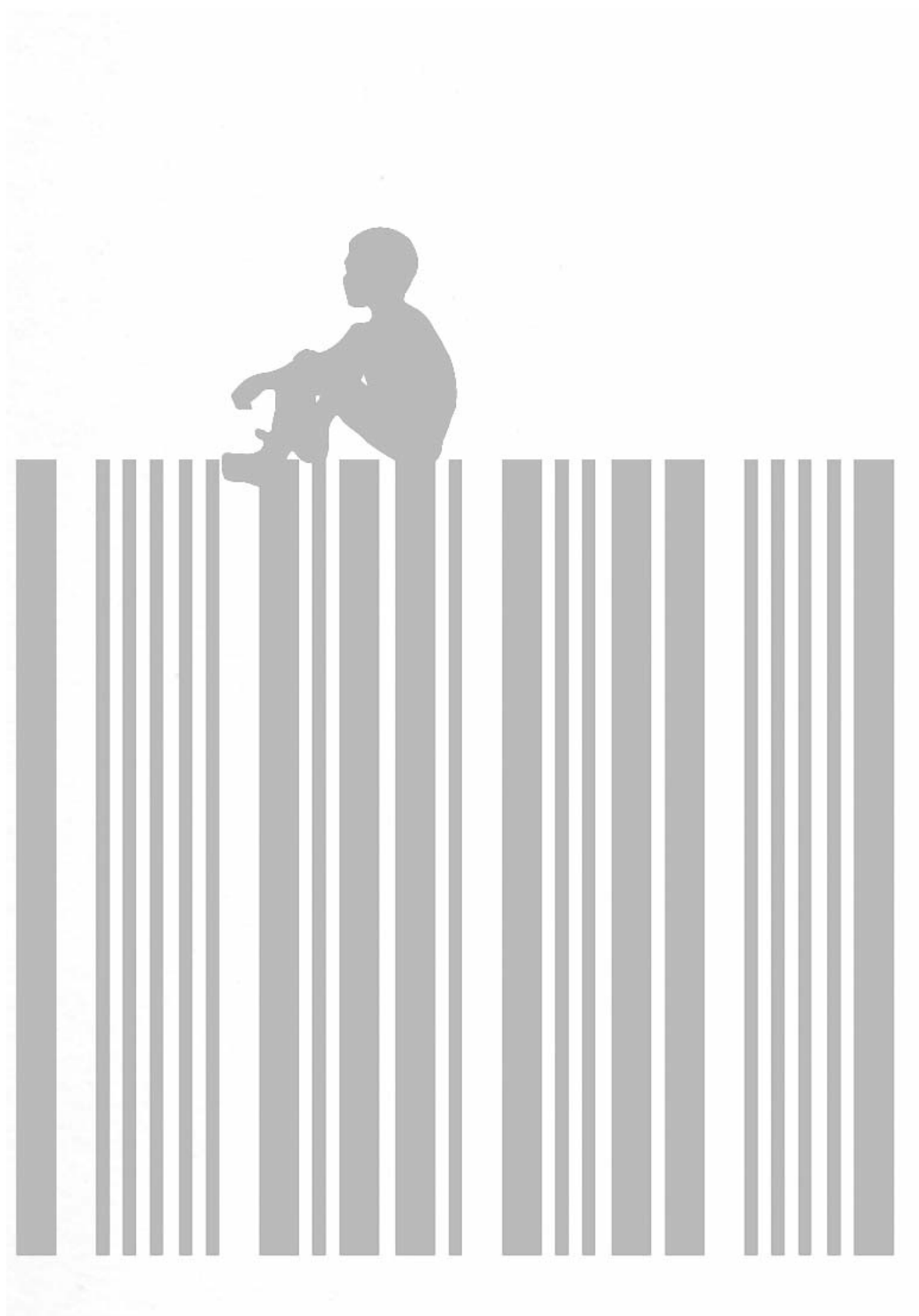
Се разбира, таа нема да биде можна доколку новинарите продолжат да работат во несигурни работни услови. Само достоинствено платен новинар кој не се плаши дека секој момент може да биде отпуштен, казнет за навреда или уште пострашно, притворен, е во состојба да го почитува основното начело на професијата – да информира за вистината.

Фросина Димеска

Како што умесно забележува Тачко Локвенец, во неговата книга *Вести и власти*, „истоти факти дека, во земјите каде што е распространета слободата на печатот, некои важни работи не можат да се прочитаат јавно, бидејќи весниците се толку слободни што едноставно ‘тие работи’ не ги објавуваат. Значи, и сопственото заробеништво од интерес може да се нарече и се нарекува слобода“! Од ова можеме да заклучиме дека проблемот на самоцензура е еден од најкомплексните во современото новинарство, и што токму поради фактот што тој воопшто не се перципира како проблем, туку, како нешто што е сосем нормално. Суштинското кај оваа штејна појава, особено во македонски прилики, е што што новинарот-автор на одреден текст, прилог, сторија, фотодокумент и сл. се плаши нив да ги објави, поради страв од последиците кои постоаат би нанесале по неговото животно, тело, здравје, кариера, работа, семејство или, пак, по неговата егзистенција т.е. финансиска стабилност. Каков и да е начинот и кои и да се мотивите за неа, автоцензура е само еден од мноштво различни, повеќе или помалку суштински, можни облици на цензура – која, пак, е најстрога и изрично забранета со нашиот Устав (чл. 16, ст.7 од УРМ). Имено, слободата на уверување, совест, мисла и јавното изразување на мисла се „четирите свети права“ во нашиот правен систем за кој Уставниот суд на РМ е надлежен и може да потврдува по претставка од граѓанин *in concreto* (чл. 110, ст.1, ал.3 од УРМ) – но, за жал, досега во двојценската уставно-правна историја на независна Македонија што се нема случено.

ПРАВЕН КОМЕНТАР

Насоките за надминување на оваа капастирофална ситуација би требало да се движат кон што е можно поголема самоорганизација и саморегулација на новинарската фела; кон морално издигнување и храброст на секој еден новинар да одбие одреден „нейресиоен предлог“ во замена за лична корист, бидејќи се првенствено од општествениот јавен интерес; како и со подобрување на правните механизми за заштита на ова круцијално право, кое е столбот на секоја демократска и правна држава. Следејќи ги споредбено-правните развојни правци, можеби би требало сериозно да се размисли и за воведување и на институционална уставна служба со која засејаните новинари, кои се жртви на цензура, би можеле почесто да бараат заштита на своите права директно од Уставниот суд, како што што е веќе случај со некои земји од нашиот регион, конкретно, во Словенија.

Меѓу затворање и цензура

Н и требаат отприлика 50 минути и два автобуса до домот на Весна во една скопска приградска населба. Таа патува секој ден по толку време до Центар, каде што се наоѓа медиумот во кој работи. Нејзиното име е измислено, а Весна е псевдонимот со кој ја нарекуваме новинарката во нашата историја која избра да зборува анонимно. Таа работи во независен медиум кој важи за критичен кон работата на власта.

КРИТИЧКИТЕ
МЕДИУМИ И
НОВИНАРИТЕ ШТО
РАБОТАТ ТАМУ СЕ
СОЖИВУВААТ КАКО
„ДРЖАВНИ
НЕПРИЈАТЕЛИ“

- Никогаш немам зборувано анонимно за моите ставови, ама ете, сега ќе направам исклучок - објаснува Весна, додека заедно патуваме до нејзиниот дом за да ја чуеме нејзината приказна.

- Не знам како да ви кажам, човек едноставно се срами од сиромаштијата - ни вели таа.

Не поминаа ниту 15 минути од овој разговор, направен на стоење во преполниот автобус, кога сфативме за што зборува таа. Нејзиниот дом, всушност, и не е нејзин. Весна доаѓа од внатрешноста на Македонија и плаќа кирија заедно со нејзината пријателка која ѝ е цимерка уште од студентските денови и со која делеле легла низ скопските студентски домови. Имаат изнајмено кат од куќа. Мебелот е толку дотраен што речиси и нема шкаф или врата на која е останато брава или рачка. Живеат во 45 квадрати. Едната од нив спие во таканаречената спална соба, која, всушност, поседува детско креветче, мал шкаф за облека, теписон со дупки, масиче, а нашата колешка спие во дневната соба. Сидовите со мирис на влага ги делат и двете.

- Не можам да си дозволам ништо поскапо од ова. Затоа живеам

во приградска населба. Моето семејство нема да ми испраќа пари, а и не сакам да барам, имам 28 години и би било срамота. Киријата овде е 70 евра, а во Центар или во Аеродром за истиов простор ќе треба да плаќаме најмалку 160 евра за двете. И овие 35 ми се многу - ни вели Весна.

Нејзината плата изнесува 12 илјади денари. Речиси пет години работи како новинар во пишан медиум.

- Откако работам, па сè до минатиот месец бев хонорарец. Авторскиот договор го потпишувавме секој месец. Никогаш не знаеш на што си, не знаеш дали следниот месец ќе ти го продолжат договорот или не - раскажува младата новинарка додава дека и она што е карактеристично во нејзиниот случај е што таа дури има и разбирање за состојбите во кои работи.

- Во претходниот медиум каде што работев, зависев од милоста на работодавачот, во овој медиум едноставно и ние заедно со работодавачот сме оставени на милост и немилост. Нема пари во критичките медиуми. Нема реклами, само некои поситни донации од кои едвај се опстојува. Јас немам ниту кого да обвинам за мојата ситуација, освен можеби власта, која ја доведе фелата до овој очај - раскажува таа додека ни подготвува кафе на плинска боца.

- Мора да се штеди. Зима е. Со моите приходи секој ден ми е пресметан. Грееме кога ќе се вратиме од работа, ноќе не грееме, значи само по неколку саати на ден додека да заспиеме.

Весна вели дека на почетокот од нејзината кариера воопшто не ѝ пречело што била хонорарец. Доволен ѝ бил самиот факт што работи како новинар, нешто што ѝ било желба уште од средношколските години - да влијае врз општеството, да носи промени, да ја информира јавноста, да истражува. Па така, дали ќе биде пријавена или не, воопшто не ѝ бил пресуден фактор.

- Кога почнав да работам, ни дадоа услов, буџетот за плати е толкав. Сакате да сте пријавени или хонорарци и да ви се одбива само десет проценти персонален данок, така нè прашаа. Јас знам дека мојот медиум нема други пари и реков, добро, хонорарец, мене секој денар ми значи - вели Весна.

Но, подоцна сфатила што значи да си пријавен работник со платено здравствено и пензиско осигурување кога добила сериозно заболување. На испитувањата што биле потребни за да се открие што воопшто ги предизвикувало нејзините секојдневни тегоби ѝ одела една третина од платата повеќе месеци. Станало неиздржливо и ги замолила своите шефови да најдат начин да ја пријават.

- Платата сега ми е малку помала, но тоа не го чувствувам, затоа што парите што претходно ги давав по лекари сега не ги давам. И покрај сè, јас не можам и не сакам да го обвинувам медиумот во

кој работам. Ги разбираам сите колеги кои работат како хонорарци во медиумите што генерално се издржуваат од скромните донации и прифатиле хонорарен статус во име на малку повисока плата, а кога велам малку повисока, мислам на десет, 12, 14 или најмногу 18 илјади денари во некои медиуми. Опциите сегде, па дури и во провладините медиуми, се тие – да си вработен е едноставно голема привилегија - раскажува Весна.

Весна вели дека во моментот нејзиниот најголем страв е болеста. Не ја плаши толку фактот што во деновите кон крајот на месецот, пред платата, останува гладна или само со еден скроман оброк дневно. Нејзиниот страв е дека и ова што сега го има како новинар уште од следниот месец може да го нема.

ПЛАТИТЕ,
АКО ГИ ИМА,
СЕ УЖАСНО
НИСКИ.
ПРИХОДИ НЕМА,
А СТРАВОТ
ОД СУДСКИ
ПРОЦЕСИ
Е ГОЛЕМ

- Постојано се затвораат медиуми. Тука, во нашата редакција, секој ден е неизвесен, не се знае до кога ќе имаме средства да работиме и дали донаторот ќе ни одобри уште некој проект или нема да има пари. А и тие проекти не се високи, колку што сум чула, се движат околу 20-30 илјади евра годишно. Па, ајде вие направете медиум со тие пари и издржувајте се 12 месеци - вели Весна.

За себе вели дека не сака да се гледа како сиромашна, иако сите параметри неа ја ставаат во таа категорија граѓани.

- Сум видела маки и поголеми од моите и неправди поголеми од овие. Тоа е тоа. Животот на многу мои колеги е мизерен, верувајте. И ние сме некако помирани со тоа. Или тоа или работа во владин медиум, под контрола. Ама и таму репортерите не живеат многу добро, барем не оние 'обичните смртници' што не се уредници - вели Весна.

И навистина, судбината на Весна не е уникатна. Неа ја споделуваат многу нејзини колеги, а работите, барем според впечатоците на многумина, стануваат сè полоши и полоши.

Критичарите се државни непријатели

Многумина од новинарите ќе речат дека 2011 е една од најцрните години за медиумите во Македонија – годината кога беа затворени вкупно пет медиуми. Во јули 2011 година се затвори првата независна телевизија во земјата и веројатно највлијателниот медиум, А1 телевизија, како и весниците „Време“, „Шпиц“ и „... е ре“. Сите беа во сопственост на Велија Рамковски, кој денес е во затвор, и сите беа критички настроени кон политиките на Владата. Рамковски беше осуден за финансиски криминал и даночно затајување,

но во извештајот на Европската комисија се изразуваше загриженост поради селективниот пристап во процедурата. Само од овие медиуми на улица останаа околу 500 новинари и медиумски работници.

Оттогаш наваму бројот на невработени новинари расте. Се затворија неделниците „Форум“, „Глобус“ и „Граѓански“, дневниот весник „Ден“, телевизијата АБ, телевизијата А2, се укинуваа ТВ-проекти. Со промените во уредувачките политики во корист на владината политика, дополнително се отпуштаа новинарите кои носеа епитет „критички“ и во медиуми како „Утрински весник“, телевизијата Алфа и други. Меѓународните организации кои се занимаваат со прашањата за слободата на говор информираа дека повеќе од 800 новинари и медиумски работници останале без работа од 2011 година па наваму во Македонија.

Оние за кои никаде немаше место беа критичките новинари или оние новинари кои одбиваа да извршуваат партиски задачи. Некои од нив кои сè уште имаа работа пробуваа да ги издржат притисоците во медиумите во кои веќе работеа, а коишто преку ној ги менуваа уредувачките политики, додека оние другите направија обиди да се групираат на единственото место кое остана слободно – интернетот. Некои од нив, со име и презиме, а некои, пак, анонимно ги споделија искуствата со водењето и работењето во ваков медиум. А многумина од нив и нивните вработени ја делат финансиската судбина на Весна.

Предраг Петровиќ почнува да работи како новинар во јавниот сервис МРТВ во 1997. Стартува како репортер, а потоа станува и уредник и водител во оваа телевизија. Во 2002 година се префрла во независната телевизија А1, каде што останува до нејзиното затворање во 2011. Истата година почнува да работи во новиот дневен весник „Фокус“, на крајот за да се одлучи со група колеги да го формира информативниот портал А1он.

- За многумина од нас, особено оние кои доаѓаа од поранешната А1, немаше никаде место. Не беше важно дали имаш вештини, искуство и знаење, не беше важно дали си добар или не, едноставно, новинарите на А1 беа како чума од која секој бега, ние ја носевме етикетата „државни непријатели“. Ние моравме сами да си бараме место под сонцето, ако сакавме да работиме независно и професионално и да останеме критички кон работата на Владата - вели Петровиќ.

Тој вели дека да не се донациите, неговиот медиум нема да постои. Но, и со нив, едвај се крпи крај со крај, затоа што, како што вели, медиумскиот пазар е воден од идеологии, а не од бизнис логика.

- Реклами речиси и да нема, големите и средни компании во најголем дел нè бојкотираат, бидејќи, како што велат, се плашат од

инспекции ако се разбере дека, ете, нас нè помагале со реклами. Не е важно дали си квалитетен или читан, важно е како на тебе гледа власта. Маркетинг агенциите, пак, отворено кажуваат дека не смеат ниту да помислат да пуштат реклами кај нас - вели тој.

Со него се согласува и Семи Мехмети, поранешен уредник во дневниот весник „Коха е ре“. Тој сега го има порталот на албански јазик „Алмакос“. Вели дека да не се скромните донации, тој воопшто нема да има медиум.

- Велам скромни донации, затоа што кажете ми вие дали со буџет од илјада до три илјади евра месечно вие можете да правите медиум, а камо ли нешто сериозно!? Реклами нема. Компаниите што традиционално се рекламираат нас нè избегнуваат, верувајте

тотално е исто и во албанскиот блок. Една голема и богата компанија пушти срце да се рекламира кај нас и замислете ни плаќа 150 евра месечно. А во провладините портали истата реклама чини 500 и повеќе евра неделно. Тоа е социјална помош, не реклама - вели Мехмети.

Во „Алмакос“ работат шест новинари. Мехмети е и новинар и уредник и сопственик. Неговите вработени, вели тој, земаат плата многу помала од просечната.

- Каква просечна плата, платите се далеку под тоа, мизерни. И за мене и за нив. Јас би сакал сите да бидат пристojно платени, а не да живеат на прагот на сиромаштијата, ама нема избор. Или треба да сум ВМРО или ДУИ за да течат владини

реклами или да се борам за проекти чии годишни суми се помали од месечните приходи на некои од провладините портали - разочарано раскажува Мехмети.

Мехмети вели дека неговите новинари, исто како и тој, знаат како стојат работите – или одиш на подобро и си контролиран или работиш слободно, ама сиромашно, и чекаш да дојдат подобри времиња за новинарството.

Секојдневие од страв и неизвесност

Џелал Неџири, претседател на Центарот за истражувачко новинарство – СКУП Македонија, вели дека состојбите во албанските независни медиуми се можеби и полоши, бидејќи тие не само што се борат со македонските портали чии содржини ги читаат и Албан-

МЕЃУНАРОДНИТЕ
ОРГАНИЗАЦИИ КОИ
СЕ ЗАНИМАВААТ СО
ПРАШАЊАТА ЗА
СЛОБОДАТА НА
ГОВОР ИНФОРМИРАА
ДЕКА ПОВЕЌЕ ОД
800 НОВИНАРИ И
МЕДИУМСКИ
РАБОТНИЦИ
ОСТАНАЛЕ БЕЗ
РАБОТА ОД 2011
ГОДИНА ПА НАВАМУ

ците, туку и со медиумите од Косово и Албанија, кои се овде присутни и кои исто така им конкурираат.

- Очекувано, сето ова се одразува и на социјалната положба на новинарите, кои сè повеќе сакаат да најдат излез од оваа професија преку барање работа во други области. И самите новинари се свесни дека медиумот во кој работат или самите сопственици не можат да им нудат подобри услови, било да се тие законски загарантирани или не - вели Незири.

Билјана Петковска од Македонскиот институт за медиуми вели дека тие ги следат овие состојби и нивните заклучоци се дека истите сериозно влијаат и врз квалитетот на работата.

- Многу често нивните примања се под секое професионално достоинство, и не можат да се споредат со ниту една земја од регионот. Условите во кои работат се алармантни. Ниските плати, неизвесноста на работното место и постојаниот страв од губење на работата придонесоа новинарството да стане една од најмалку посакуваните и респектирани професии во земјава - вели Петковска.

Новинар во еден од независните портали, кој сакаше да остане анонимен, вели дека во неговата редакција речиси сите се хоноарци, а платите им се помеѓу осум и 15 илјади денари. Свесен е дека нема многу пари во таков медиум, но она што најмногу му пречи е што финансиската состојба на тие медиуми сериозно влијае врз процесот на работа.

- Редакцијата нема пари да ми плати такси или бензин, па на интервјуа или прес конференции одам пеш. Немаме пари ниту за фотограф, па самите сме и фоторепортери. За лектори збор не станува, па често излегуваат текстови со грешки. Компјутерите на работа ни беа донација, исто и масите. Се туткаме во ужасно мали канцеларии, немаме ниту фрижидер, вариме кафе на плинско, а неодамна добивме принтер, камоли нешто друго - вели тој.

Петровиќ се согласува дека интернет медиумите едвај задоволуваат некакви професионални стандарди, а за нешто посериозно како истражувачкото новинарство, едвај може да стане збор.

- Има денови кога не можам ниту такси да платам на некој новинар да отиде на терен. Од канцеларија не може да се работи истражувачко новинарство. А едвај може и информативно новинарство. Моите новинари работат сè, следат сè, ние не можеме да си го дозволиме луксузот да имаме специјализирани новинари, да имаме економска редакција, па политичка или надворешна. Ние сме неколку души кои даваат сè од себе да можат да го работат тоа што го сакаат чесно и да земат некој денар - вели Петровиќ.

Автоцензура: Кога стравот лозјето го чува

Мери Јордановска е новинар во неделникот „Фокус“, чиј сопстве-

ник Никола Младенов загина минатата пролет во сообраќајна несреќа во сомнителни околности. По неговата смрт згасна дневниот весник „Фокус“, а привремено беше замрзнат и неделникот „Фокус“. Јордановска и нејзините колеги неколку месеци живеела во неизвесност за тоа дали неделникот што, и пред смртта на Младенов, се соочуваше со финансиски потешкотии, ќе продолжи да излегува или не. Во август минатата година „Фокус“ конечно излезе, но и тие ја имаат судбината на другите колеги од независните критички медиуми – малку реклами и скромни донации. Сето тоа, вели, Јордановска, ги спречува да работат квалитетно.

- Бидејќи сега сме малку луѓе, се финансираме од донации и сè е транспарентно, многу добро можам да видам зошто се штеди на

греење, зошто кога одиме на пат гледаме да ги исцрпиме сите стории од тој град за да не трошиме пари за бензин по два пати... едноставно, сè нема. А како да работите сериозни стории ако немате пари за документи, за патувања, ако немате време кое медиумот не може да ви го даде, бидејќи и луѓето како и парите се бројат на прсти. Едноставно, сè е импровизација - раскажува таа.

Но, она што паѓа потешко е самоцензурата. Обично цензурата е поврзана со провладините медиуми, но беспарицата раѓа редици проблеми и кај критичките медиуми, почнувајќи од стравот, а завршувајќи со самоцензурата. Кога сте постојано на удар, стравот од тужби расте,

нешто што на своја кожа најдобро го има осетено новинарот Емил Зафировски, кој својата кариера ја започна во „Дневник“, а потоа следуваа дневните весници „Време“ и „Нова Македонија“, а сега работи во информативниот портал mkd.mk.

- Десет години се влечам по судови. Ме судеа во отсуство, а потоа за пресудите дознавав од извршителите, откако ќе ми ја блокираа сметката, бидејќи пресудите станувале правосилни, а јас воопшто не бев известуван дека сум осуден. Со години наназад новинарството е една од најдеградирачките и најстресни професии во земјата, а во моментот и една од најнеплатените. Голем дел од новинарите не се пријавени, платите не им се редовни, но затоа редовно се изложени на тужби од носителите на јавни функции, а притоа немаат никаква правна заштита - вели Зафировски.

Со слична ситуација во моментот е соочен неделникот „Фокус“. Како што сега стојат работите, во судскиот спор што против него го поведе директорот на Управата за безбедност и контраразуз-

АЛБАНСКИТЕ
НЕЗАВИСНИ МЕДИУМИ
СЕ БОРАТ НЕ САМО
СО МАКЕДОНСКИТЕ,
ТУКУ И СО
МЕДИУМИТЕ ОД
КОСОВО И
АЛБАНИЈА, КОИ СЕ
ОВДЕ ПРИСУТНИ И
КОИ ИСТО ТАКА ИМ
КОНКУРИРААТ

навање Сашо Мијалков, уредничката на „Фокус“ Јадранка Костова треба да плати пет илјади евра, а новинарот Владо Апостолов илјада евра, заедно со судските трошоци, вкупно треба да платат девет илјади евра, сума што ни оддалеку не може да си ја дозволат просечните медиумски работници. Сето ова влеа страв и кај нивните колеги. Дали да се објави што било поврзано со Мијалков е под знак прашалник во секоја редакција, без разлика колку и во неа да владеат независноста, објективноста и професионалноста. Сепак, егзистенцијата на медиумот е доведена во прашање. Барем така говори искуството на новинар од една македонска редакција, кој анонимно ни ги раскажа своите стравувања.

- Имав добра сторија за директорот на УБК Сашо Мијалков. Мојот директор, кој е и новинар, ми рече дека не може да ја објави, затоа што се плаши од тужби, ми велеше: види како завршија Јадранка и Владо. Што сакаш пишувај, ова не може! Истото се случувало и со други приказни, едноставно ми вели, ако нè тужи ќе изгубиме дури и ако сме во право, нас не ни требаат 27.000 евра казна, доволни ни се 5.000 евра и ние ќе треба веднаш да затвориме. Затоа, критикувај, ама со усул - раскажува новинарка од еден веб-портал.

Таа вели дека и самата се фаќала во стапите на автоцензурата, без никој ништо да ѝ рече.

- Ќе најдам некоја приказна што засега некогаш од топ функционерите и ќе си речам, ај батали, и без тоа на работа можеби нема да ти дозволат, па кој ќе иде по судови. Ние веќе не ги разгледуваме слабостите на нашите стории, не велите, добро овде имам докази и можам да објавам, а таму немам и не објавувам. Ние имаме еден параметар – контролираното судство. Ако е приказната за корупција на некој функционер од трет ешалон, може да оди, ако е за некој од прв или втор, тогаш воопшто не се трудиме - вели новинарката и додава дека тужбите кон „Фокус“, но и други случаи во кои новинари биле осудени, биле добра „воспитна лекција“ за сите.

Семи Мехмети од „Алмакос“ вели дека тие не се плашат да објавуваат скандали, но потврдува дека доколку дојде до тужба, тој нема средства да ги заштити ниту новинарите, ниту себеси, ниту медиумот.

- Кој ми гарантира мене судска правда!? Па гледаме сите што се случува, не сме будали. Ниту имаме пари за плаќање казни, ниту пари за адвокат - вели Мехмети.

Во моментот Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници обезбедува правна помош за тужените новинари, исто како и ЗНМ, а понекогаш некои од адвокатите сами се нудат бесплатно да помогнат, знаејќи во каква лоша состојба се критичките медиуми.

Откако стапи на сила декриминализацијата на клеветата, новиот закон предвиде казни за медиумот од 15.000 евра, 10.000 за уредникот и 2.000 за новинарот.

- Ваквата состојба креира култура на цензура и самоцензура во редакциите и кај самите новинари, отсуство на етика во работењето и губење интерес за новинарски истражувања на теми кои критички ги опсервираат состојбите во општеството. Со тоа стратешки се стигматизира и демисионира улогата и општествената функција на новинарството и на новинарската професија и нејзината релевантност како коректор на процесите - вели Билјана Петковска од МИМ.

Весна, новинарката од нашата приказна, раскажува дека пред 2010, кога новинарството колку-толку, според неа, било „пониор-мално“, нејзиниот сон бил да се потпишат колективни договори во нејзината фела и да профункционира синдикат.

- Сонот за синдикат ни се оствари, иако тој не може без наше обединување. Но, сонот за колективен договор го заборавив. Па, ние мораме да земаме помали годишни одмори, бидејќи едноставно сме малку луѓе за работа, замислете уште таква обврска да добијат овие медиуми. Голема иронија. Едноставно, нема излез - вели Весна.

Надежта не дава да се подвита 'рбетот

Сепак, надеж има. Барем така вели Ида Протугер, моментално невработена новинарка, која тврди дека и покрај сите притисоци и стеги, нема да дозволи да го свитка 'рбетот.

- Кога сте решиле да се занимавате со новинарство, однапред знаете дека е тоа стресна професија, има конкурентска битка да бидете први, да се провери секоја информација, имате одговорност пред гледачите и читателите. Но, тоа е убавиот дел од работата. Она што е навистина фрустрирачки и кое тешко го прифаќа секој новинар што влегол во професијата со чесни намери и држи до својот интегритет, се притисоците во самата работна средина, од „пријателски“ совети до цензура. Неколку пати сум се соочувала со неизвесност и страв дека ќе загубам работа и тие стресни периоди не се забораваат -вели Протугер.

Сепак, една случка неодамна, ѝ ја вратила вербата дека можеби има надеж да се преброди оваа тешка транзиција во медиумската сфера, ако новинарите сами се потрудат да го задржат својот интегритет.

- Дали сум посреќна вака? Јас да, иако морам да размислам како ќе си обезбедам плата и тоа можеби нема да биде можно во новинарството. Или ќе биде, ако има повеќе луѓе со интегритет, што ќе се спротивстават на штетните процеси. Неодамна чув дека

моја колешка, самохрана мајка, одбила повисок хонорар во еден од „владините“ портали за да работи за помал надомест во независен медиум. Тоа влева надеж - вели Протугер.

Надеж влева и фактот што почна јасно и гласно да се говори за проблемите, за што сведочи и овој текст, при што многумина од новинарите, иако им беше понудена таква опција, одбија да говорат анонимно и инсистираа да бидат напишани со име и со презиме. Само така, можеби седмата сила навистина ќе стане силна, ќе ги надмине проблемите и на крајот ќе се каже дека битката се исплатеше.

Сашка Цветковска

Иако овој новинарски запис оствора многу сериозни прашања кои реално ја оштрикуваат мошне комплицираната егзистенцијална ситуација во која се наоѓаат најголемиот дел од македонските нискокласни новинари - чија просечна плата, пајетм речено, се движи од сто до шестина евра - ние, тука, сепак би се задржале на еден од поголемите проблеми на македонското новинарство кој би го оквалификувале како државен рекејт. Имено, под овој термин би ги офаќиле следниве ситуации: (а) тенденциозно поднесување услуги за застапување против одредени, првенствено испитувачки, новинари - и тоа од страна на носителите на моќни јавни функции кои, да биде пронијата поголема, се недоирливи за судските власти кога тие ќе се најдат во улога на тужена странка. Овие проверени механизми на притисок се неприфатливи во едно демократско општество! Тие во целост ги исполнуваат условите да се квалификуваат во озлоблениот жрупа на ш.н. SLAPP поднесоци - Стратешки услуги против учеството на јавноста. Имено, според самата меѓународно прифатена дефиниција, тоа е „услуга која има за цел да ги [само]цензурира, застапи и замолчи новинарите/активистите со тоа што ќе ги оштети со судски такси и трошоци - сè додека тие не ги

ПРАВЕН КОМЕНТАР

повлечат нивните критики“; (б) земање „на тик“ на одредени критички медиуми и нивно малициозно казнување од страна на репресивните државни органи (преку разни инспекции, преку Советот за радиодифузија како регулаторно тело, тоа преку Управата за јавни приходи и сл.), а сè со цел вршење притисок тие да ја променат својата уредувачка политика. Во крајни случаи, доколку овие методи

не вродиле со плод, се оди на целосно онеспособување т.е. присилно затворање на медиумот; и (в) привилегирање на одредени, национални или локални, медиуми кои се блиски до власта и нивно фаворизирање преку исплата на надомест за емитување на пречестите кампањски владини реклами. Да биде пронијата поголема, работниот стап на новинарите кои работат во овие ш.н. провладини [божји/рентабилни] медиуми е исто така лош, ако не и полош од оние кои работат во ш.н. критички медиуми!?

За избежување на ова клојче од меѓусебно поврзани проблеми, можеби би било добро да се размисли, покрај синдикалното организирање и граѓанското здружување, новинарите да ги насочат своите напори кон креирање на свои новинарски кооперации или „слободни колективи“ и, искористувајќи ги поволностите што ги нуди Законот за здруженија (2002), да се обидат да промовираат сосема нов модел на ш.н. антикорпоративно новинарство кое е многу потешко за контрола и манипулација, бидејќи на тој начин ќе има мрежа од повеќе независни испитувачко-новинарски „гnezда“ или келии кои ќе се занимаваат со реалните проблеми на општеството и заштитата на јавниот интерес, без никаква можност за притисоци и автоцензура.

Ниските гранки на македонското новинарство

ИСТРАЖУВАЊЕ НА
САМОСТОЈНИОТ
СИНДИКАТ НА
НОВИНАРИ И
МЕДИУМСКИ
РАБОТНИЦИ И
АГЕНЦИЈАТА
„М-ПРОСПЕКТ“ ЗА
РАБОТНИЧКИТЕ И
ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ
ПРАВА НА
НОВИНАРИТЕ
ВО МАКЕДОНИЈА

Цензура, мобинџ, несиѓурна работа, ошкази, низок економско-социјален сџајтус – сџо шџо е секојдневиејџо на врабојенијџе во медиумијџе, јџшвргува истражувањејџо шџо, за јџшребијџе на Самосјџјниојџ синдикајџ на новинари и медиумски работници, џо најрави агенцијџа „М-јџросјџекјџ“ од Скојџе, во кое беше ојџфајџен рејџрезенјџајџивен јџримеок од 300 исијџшаници јџри шџо џолемојџо мнозинсјџво (98%) се новинари.

Резултџајџијџе на истражувањејџо јџокажуваајџ, на јџримеок, дека дури 65 јџроценјџи од новинаријџе на своја кожа искусиле цензура, а 53 јџроценјџи јџрактџикуваајџ авјџоцензура.

Цензурајџа и авјџоцензурајџа не можајџ да функционираајџ ако не јџосјџојајџ разни облици на јџријџисок врз медиумијџе и новинаријџе. Зајџоа исијџшаницијџе имаа задача и да џи ранџираајџ најчестџијџе облици на јџријџисок шџо се одвива врз нив. Речиси јџоловинајџа од нив (49%) џо исијџакнале економско-социјалниојџ сџајтус (закани со ошказ, јџарични казни...) како јџрворанџиран облик на јџријџисок. За една четвјџртина од исијџшаницијџе (24%)

шџо е директџнајџа цензура, додека за дел од нив, џлавниојџ јџријџисок е мобинџојџ (16%), а осум јџроценјџи јџријџисокојџ џо џледаајџ јџреку корумјџирањејџо (бесјџлајџни шџелефони, дневници и друџи јџоџодносјџи).

Анкејџајџа ја истражува и јџрисушносјџа на мобинџојџ во

редакциите. Според резултатите, повеќе од половинаа (60%) имаат искуство со мобинг или како жртви или како сведоци.

Резултатите се алармантни и на прашањето за новинарската слобода и интелектуалност. Повеќе од една третина од испитаниците (36 проценти) самите биле жртви или сведоци на ситуација во која новинар морал да отстапише туѓ интерес.

Испитаниците имаат задача да ја оценат и улогата на уредниците во медиумот и тоа со оценки од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани). Улогата на уредниците за одбрана на вработените е оценета со просечна оценка 3. Сличен резултат е добиен и на барањето за оценка колку уредниците ја брани професијата во целост, при што е добиена оценка 3,1. Малку повисока може да се окарактеризира и просечната оценка (3,4), добиена за ставот дека уредниците ги брани интересите на одредени центри на моќ, меѓутоа дури 50 проценти од испитаниците сметаат дека уредниците во целост ги брани интересите на менаџментот, при што е добиена просечна оценка 4,1.

Испражувањето покажува дека повеќе од една четвртина (27%) од професионалните новинари практично немаат ангажман или преживуваат „на парче“. Не се во ништо подобра позиција и оние што имаат постигнато договор на дело, бидејќи времетраењето на договорот временски варира, а просекот на времетраењето на ваквите договори на испитаниците во испражувањето е помалку од седум месеци. Сепак, мнозинството анкетирани (59%) сè уште имаат договори на неодредено време.

Од новинарите што се регуларно вработени, најголемиот дел се пријавени на целосната сума што ја примаат (87 проценти), осум проценти се пријавени на помали приходи, а остатоците го примаат „на рака“, а еден испитаник тврди дека е пријавен на одредена сума, но дел од платата му ја враќа на сопственикот на медиумот.

Дури 90 проценти од испитаниците не се задоволни од паричниот надомест за нивната работа (44 проценти воопшто не се задоволни, а 46 проценти се „само“ незадоволни), додека десет проценти сметаат дека се соодветно наградени за својот труд.

Што се однесува до сигурноста на работното место, најдобро зборува фактот дека дури 27 проценти од испитаниците барем еднаш биле отпуштени, односно останале без работа. Пет проценти од нив наведуваат дека причина за отпуштањето била нивната непослушност, 14 проценти тврдат дека го напуштиле работното место, затоа што не можеле да ги издржат приписоците што им се правеле, 11

процентите причините за своето отпишување ги карактеризираат како неоправдани и исто толку (11%) ги сметаат за оправдани.

За положбата на новинарите во медиумските куќи говори и фактот дека тие речиси воопшто не се вклучени во донесувањето на одлуките кои се однесуваат директно на нивниот статус, односно нивната економско-социјална и професионална положба. Дури 96 проценти од испитаниците се исклучени од процесот на донесување одлуки што им се од животно важност (казни, прераспределувања, промена на соопштеност, откожи и слично). Две третини (67 проценти) воопшто не се вклучени, а се информираат околу одлуката ќе се донесе; 29 проценти не се вклучени, ама навремено се информирани, додека само четирите проценти се вклучени во донесувањето одлуки што се однесуваат на нив.

Отшаму не зачудува што на прашањето: „Колку сте задоволни од моменталната состојба на македонското новинарство?“, големото мнозинство (87%) од испитаниците одговориле дека не се задоволни. Слични одговори се добиени и по однос на економската состојба на новинарите. Големо мнозинство (79%) велат дека таа се влошува, 17 проценти сметаат дека останува иста, а само за три проценти таа се подобрува.

Резултатите од анкетата покажуваат исклучително пессимистичка перцепција на испитаниците и на трендовите и случувањата во новинарството. Дури 83 проценти тврдат дека состојбата се влошува, за 14 проценти останува иста, а само три проценти од испитаниците сметаат дека состојбата се подобрува.

■ Анкета за работничките и професионалните права во медиумите

Агенцијата за истражување „М-проспект“ од Скопје во периодот од 04 до 20 ноември 2013 година, во соработка со Синдикатот на новинари, спроведе истражување во кое ги испитуваше ставовите на новинарите и медиумските работници во врска со работните и професионалните права. Истражувањето се спроведе преку телефонска анкета, односно компјутерски асистирано телефонско интервјуирање (CATI), на случаен репрезентативен примерок од 300 анкетирани.¹

За целите на истражувањето, примерокот опфати вработени во голем број медиуми во Република Македонија, при што не сите беа синдикално организирани.²

Според типот на медиумот во кој се ангажирани, најзастапени се телевизиски новинари со 41%, од печатени медиуми се 29%, онлајн медиуми 20%, радио 6% и новинари што во моментот се без никаков ангажман 3%. Просекот на вработените кои беа испитувани е 14,8 години работно искуство. Во анкетата 52% од испитаниците беа мажи, додека 48% жени. Етничката припадност на испитаниците е следнава: 87% македонска, 7% албанска, 3% српска и по 1% турска и друга етничка застапеност.

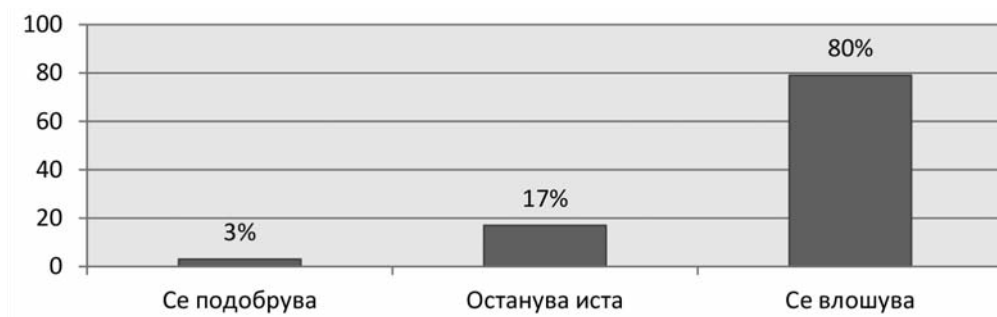
Резултатите подлежат на грешка од $\pm 5\%$ при интервал на сигурност од 95%.

¹ Во фокусот на ова истражување беа новинарите. Процентуалната застапеност на другите медиумски работници е минимална и е под 2%.

² Дата базата (телефонски броеви) е обезбедена од страна на Синдикатот и таа произлезе од пристапниците на членовите, учесниците на дебатите, конференциите и семинарите на ССНМ.

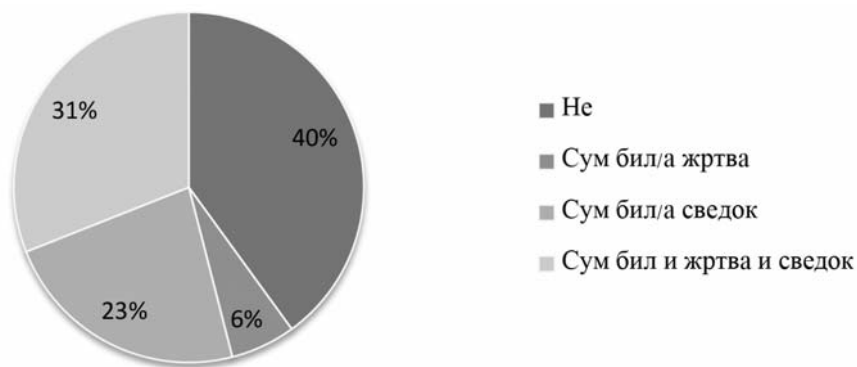
1. Прашања поврзани со работните права на новинарите и медиумските работници

Прашање: Како ја оценуваат економско социјалната положба на новинарите и медиумските работници?

Големо мнозинство од испитаниците (80%) одговориле дека ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на економската положба се влошува. Останатите 17% одговориле дека ситуацијата останува иста, а само 3% дека се подобрува.

Прашање: Дали сѐ биле сведок или жртва на мобинг?

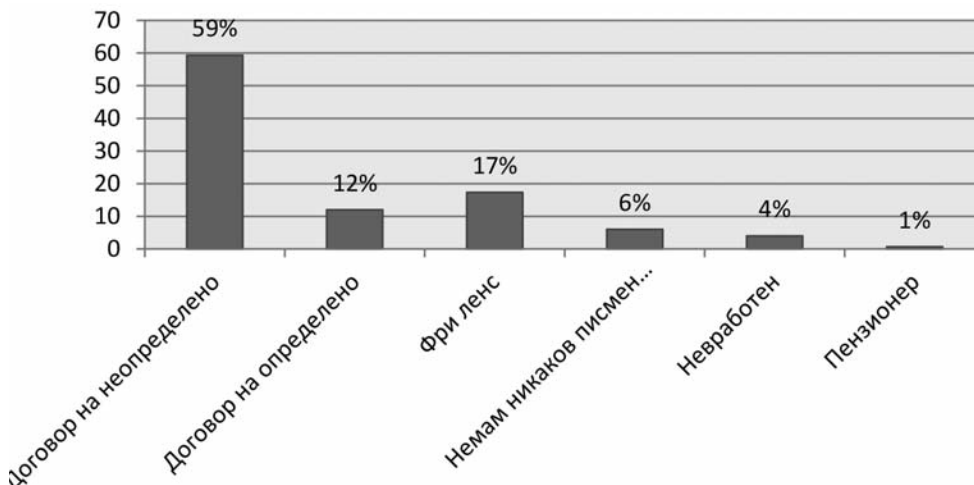
Мнозинството испитаници биле или жртва или сведок на мобинг. Од нив, 6% биле жртви на мобинг, 23% биле сведоци, а 31% од испитаниците биле и жртви и сведоци на мобинг. Помалку од половина, 40% од испитаниците, велат дека не биле ниту жртви ниту сведоци на мобинг.

Прашање: Дали сметате дека сте соодветно платени за својот ангажман, образование и искуство?

Дали сметате дека сте соодветно платени за својот ангажман, образование и искуство?	Број	%
Да	32	11
Делумно	137	46
Воопшто не	131	44
Вкупно	300	100

Дури 90 проценти од испитаниците не се задоволни од паричниот надомест за нивната работа (44 проценти воопшто не се задоволни, а 46 проценти се „само“ незадоволни), додека десет проценти, сметаат дека се соодветно наградени за својот труд.

Прашање: Каков работен сѐаишус имате?

Повеќе од една четвртина од новинарите и медиумските работници немаат стабилен и сигурен работен ангажман. Повремено ангажирани со договор на дело (фри ленс) се 17%, со договор на определено 12%, додека останатие 11% се без никаков писмен договор, невработени и пензионери. Просечното времетраење на договорот на определено на новинарите е 6,4 месеци. Сепак, анкетата покажува дека повеќе од половина од испитаниците се изјасниле дека работат со договор на неопределено време (59%).

Прашање: Доколку имате договор дали е тој целосно или половина работно време

Дали договорот ви е на целосно или на половина работно време?	Број	%
Цело работно време	207	69
Половина работно време	11	4
Одбива да одговори	1	0
Не одговараат на прашање	81	27
Вкупно	300	100

Од испитаниците кои имаат договор, мнозинството велат дека имаат договор на цело работно време (69%), но се потврдува и практиката медиумските работници да бидат пријавувани на половина работно време, имено, 11 испитаници или 4% изјавиле дека се пријавени на половина работно време.

Прашање: Доколку сите вработени, на кој начин се пријавени вашите примања?

На кој начин се пријавени вашите примања?	Број	%
Пријавен/а сум на помал износ, остатокот го добивам во кеш	18	6
Пријавен/а сум на одреден износ, но дел од платата ја враќам на работодавецот	1	0
Пријавен/а сум на целосната сума што ја добивам	202	67
Друго	10	3
Вкупно	231	77
Не одговараат на прашање	69	23
Вкупно	300	100

Од новинарите што се регуларно вработени, најголемиот дел се пријавени на целосната сума што ја примаат (67 проценти), шест проценти се пријавени на помали приходи, а остатокот го примаат „на рака“, а еден испитаник тврди дека е пријавен на определена сума, но дел од платата му ја враќа на сопственикот на медиумот.

Прашање: Колку новинариџе и медиумскиџе работџници се вклучени во одлуките кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба? (Промена на соистџвеник, одредување уредувачка џолиџика, сисџтемаџизација, наџредувања, намалувања џлаџи, нови вработџувања или оџџџушџања и сл.)

Колку новинарите и медиумските работници се вклучени во одлуките кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба?	Број	%
Да, сосема се вклучени	12	4
Не се вклучени, но навремено се информирани	87	29
Воопшто не се вклучени, се информираат откако одлуките ќе се донесат	200	67
Не знам	1	0
Вкупно	300	100

Кумулативниот процент на вработени кои не се вклучени во одлуките изнесува 96%. Две третини од испитаниците одговориле дека вработените воопшто не се вклучени во одлуките кои ја засегаат нивната економско-социјална и професионална положба, а се информираат откако одлуката ќе се донесе. Двојно помал е процентот (29%) на оние кои воопшто не се вклучени, но навремено се информирани.

Прашање: Дали раководството говори за превработеност и од кои причини?

Дали во твојот медиум раководството говори за превработеност?	Број	%
Да, со цел да изврши притисок врз новинарите	101	34
Да, бидејќи реално постои превработеност	19	6
Не говори за превработеност	169	56
Вкупно	289	96
Не знам	8	3
Одбива да одговори	3	1
Вкупно	300	100

Мнозинството испитаници, 56%, рекле дека раководството не говори за превработеност, додека 34% изјавиле дека тоа се прави за да изврши одреден притисок врз вработените. За реална превработеност говорат 19 испитаници или 6%, со не знам или одбиле да одговорат 11 испитаници или 4%.

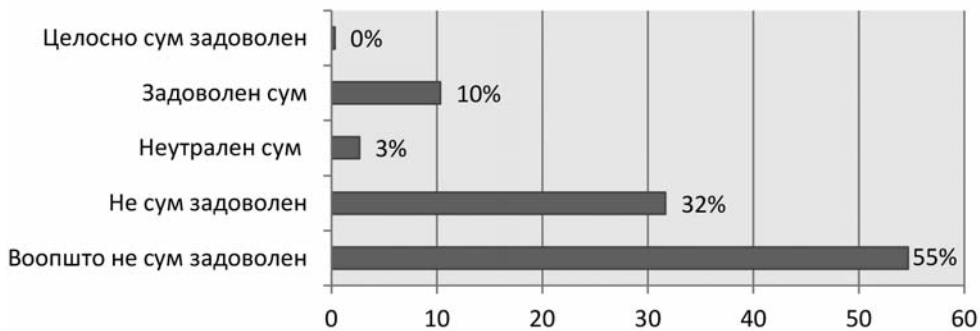
Прашање: Поради кои причини сѐе го промениле работното место во вашата кариера?

Поради кои причини сте го промениле работното место?	Одговори	
	N	%
Работам на истото работно место од почетокот на мојата кариера	83	24%
За подобро платена позиција	112	32%
Бев отпуштен/а како непослушна (независно каква формална причина е наведена)	16	5%
Бев отпуштен/а од оправдани причини	38	11%
Бев отпуштен/а од неоправдани причини	39	11%
Го напуштив работно место, затоа што не можев да ги издржам притисоците	47	14%
Не знам	8	2%
Одбива да одговори	4	1%
Вкупно одговори	347	100%

Прашањето кое се однесува до сигурноста на работното место даваше можност за повеќе одговори. Резултатите покажуваат дека дури 27 проценти од одговорите покажуваат дека испитаниците барем еднаш биле отпуштени, односно останале без работа. Во 5% од случаите наведуваат дека причината за отпуштањето биле нивната непослушност, 11 проценти причините за своето отпуштање ги карактеризираат како оправдани, а ист е процентот на случаите кога причините биле неоправдани. Интересно е дека дури 47 од одговорите или 14% од случаите тврдат дека во кариерата новинарите некогаш го напуштиле работното место, затоа што не можеле да ги издржат притисоците.

2. Резултати на прашањата поврзани со професионалните права на новинарите

Прашање: Колку сѐе задоволни со моменталната состојба на новинарството во Македонија?

Евидентно е генерално незадоволство со моменталната состојба на новинарството во Македонија, изразено од големо мнозинство од испитаниците, односно вкупно 87%. Од нив 55% воопшто не се задоволни, додека 32% не се задоволни. Само 10% од испитаниците се задоволни од состојбата.

Прашање: Оценете ја ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионалната положба на новинарите?

Каква е ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионалната положба на новинарите?	Број	%
Се подобрува	9	3
Останува иста	43	14
Се влошува	248	83
Вкупно	300	100

Големо мнозинство од испитаниците (83%) сметаат дека ситуацијата со медиумите во Македонија од аспект на професионална положба на новинарите се влошува, додека останатите 14% сметаат дека останува иста.

Прашање: Рангирање на начини на притисок според штоа колку често се употребуваат

Дали би можеле да ги рангирате начините за притисок врз медиумските работници според тоа колку често се практикуваат?	Број	%
Влијание врз економско–социјалниот статус (отказ, намалување плата)	148	49
Директна цензура	72	24
Мобинг	49	16
Корумпирање (платени телефони, патувања, дневници)	23	8
Одбиле	8	3
Вкупно	300	100

На прашањето за најзастапените начини на притисок врз медиумските работници, требаше да се рангираат 4 понудени одговори. Притоа, половината од испитаниците (49%) го избрале влијанието врз економско-социјалниот статус како прворангиран. Една четвртина (24%) ја избрале директната цензура како прворангирана, додека мобингот како прворангиран го избрале 16% од испитаниците. Останатите 8% го избрале корумпирањето. Она што може да се заклучи е дека во најголем број случаи кога целта е да се принудат новинарите се влијае врз нивниот економско-социјален статус (отказ, намалување плата итн.).

Прашање: Дали во кариерата сѐе искусиле цензура?

Дали во кариерата сте искусиле цензура?	Број	%
Никогаш не сум искусил/а	101	34
Сум искусил/а директна цензура	196	65
Одбива да одговори	3	1
Вкупно	300	100

Речиси две третини од испитаниците, 65%, искусиле директна цензура, додека 3 испитаници или 1%, одбиваат да одговорат. Двојно помал е процентот (34%) на оние кои никогаш не искусиле цензура.

Прашање: Дали практикувате автоцензура?

Дали во кариерата сте практикувале автоцензура?	Број	%
Да, практикувам	158	53
Не практикувам	138	46
Одбива да одговори	4	1
Вкупно	300	100

Мнозинството испитаници, 158 или 53%, велат дека практикуваат автоцензура, 4 анкетирани или 1% обиваат да одговорат, додека 46%, односно 138 анкетирани, велат дека не практикуваат автоцензура.

Табелата покажува дека постои големо поклопување помеѓу оние што практикуваат автоцензура и оние што искусиле цензура (78%). Бројките покажуваат дека доколку знаеме оти новинар практикува автоцензура, голема е веројатноста да погодиме дека искусил цензура.

Вкрстени резултати помеѓу искуство со цензура и практикување автоцензура		Дали во кариерата сте практикувале автоцензура?	
		Да практикувам	Не практикувам
		%	%
П14. Дали во кариерата сте искусиле цензура?	Никогаш не сум искусил/а	22	48
	Сум искусил/а директна цензура	78	52

Прашање: Дали во редакцијата постои практика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување?

Дали во редакцијата постои практика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување?	Број	%
Да	198	66
Не	91	30
Одбива да одговори	11	4
Вкупно	300	100

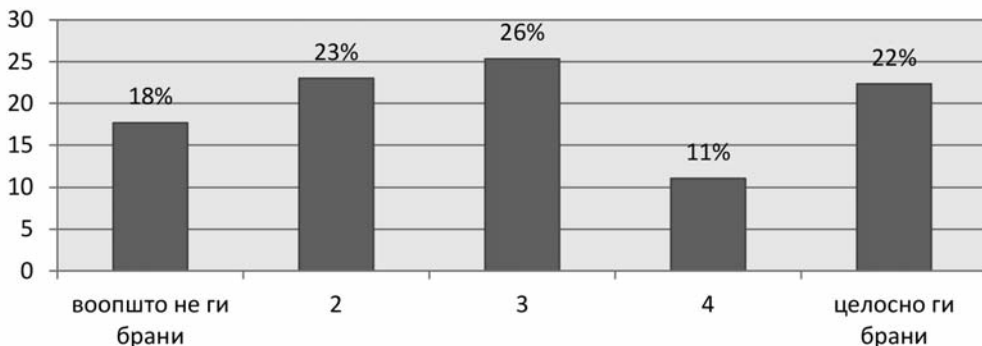
Повеќе од две третини од испитаниците (66%) одговориле дека во нивната редакција постои практика да се одбие тема, доколку таа е во спротивност со етичките стандарди за известување. Останатите 30% се изјасниле спротивно, а 4% одбиле да одговорат.

Прашање: Дали сѐ биле приморани да се потпишат на текст кој не бил ваш или сѐ биле сведок на таква ситуација?

Една третина од испитаниците (36%) биле приморани да се потпишат на текст кој не бил нивни или биле сведоци на таква ситуација. Две третини или 64% велат дека ниту биле жртва ниту сведок на таквата практика во редакциите.

Сѐава: Уредникот ѝ ги брани интересите на вработените медиумски работници.

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на новинарите, на скала од 1 до 5 (каде 1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), мислењата на новинарите се подеднакво дистрибуирани низ сите оценки. Сепак, најголем процент (26%) се забележува кај оценката 3 што означува неутрален став. Следуваат 23% со оценка 2 и 22% со оценка 5.

Просечната оценка е 3.

Сџав: Уредникоџ ги брани инџересиџе на џрофесиџаџа.

Уредникот ги брани интересите на професиџата во целост	Број	%
1 воопшто не ги брани	42	14
2	67	22
3	84	28
4	43	14
5 целосно ги брани	62	21
Одбива да одговори	2	1
Вкупно	300	100

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на професиџата, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), слично како на претходното прашање, најголем процент од новинарите (28%) дале оценка 3. Следуваат 22% со оценка 2 и 21% со оценка 5.

Просечната оценка е 3,1.

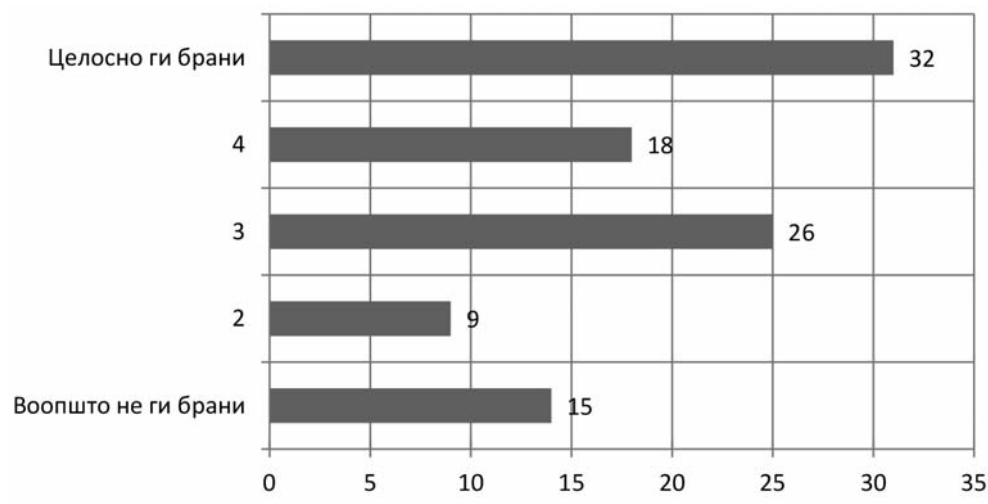
Сџав: Уредникоџ ги брани инџересиџе на менаџментот.

Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот	Број	%
1 воопшто не ги брани	8	3
2	14	5
3	52	17
4	70	23
5 целосно ги брани	150	50
Одбива да одговори	6	2
Вкупно	300	100

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), за разлика од одговорите на претходните прашања јасно се издвојува еден одговор. Половина од испитаниците (50%) дале оценка 5 т.е. одговориле дека уредникот целосно ги брани интересите на менаџментот на медиумот. Следуваат 23% со оценка 4. Кумулативниот збир на согласување со изјавата е 73% што означува големо мнозинство, наспроти малцинство од 17% кои имаат неутрален став и само 3% кои сметаат дека уредникот не ги брани/воопшто не ги брани интересите на менаџментот.

Просечната оценка е 4,2, воедно и покажува највисок степен на согласување со ставот дека уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот или пак, на одредени центри на моќ, споредбено со бранењето на интересите на вработените или професиџата во целост.

Сџав: Уредникоџ ги брани инџересиџе на одредени центри на моќ.

На прашањето дали уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ, на скала од 1 до 5 (1=воопшто не ги брани; 5=целосно ги брани), една третина од испитаниците сметаат дека уредниците во целост ги застапуваат интересите на одредени центри на моќ, додека 26% од нив дале оценка 3. Просечната оценка е 3,4.

Тестови на корелација¹

Постои позитивна корелација меѓу задоволството од состојбите во новинарството и перцепцијата за тоа дали уредникот ги штити интересите на вработените и професијата. Оние кои изразиле поголемо задоволство од тоа колку уредникот ги брани интересите на вработените новинари, во поголем степен се согласија со изјавата дека уредниците ги бранат интересите на професијата во целост.

Истовремено, постои негативна корелација меѓу степенот на согласување со изјавата дека уредникот ги брани интересите на новинарите и/или професијата наспроти интересите на менаџментот и/или центрите на моќ. Испитаниците кои во поголем степен се согласиле со изјавата дека уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот, во поголем степен се согласиле и со тоа дека уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ.

Помеѓу перцепцијата дека уредникот ги брани интересите на вработените, односно интересите на професијата во целост и дека уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ, постои силна негативна корелација. Кажано поинаку, новинарите кои изразиле поголема согласност со ставот дека уредникот ги брани интересите на вработените или професијата во целост, во многу помал степен се согласуваат дека уредникот брани интереси на одредени центри на моќ.

Спирманов коефициент		П6. Колку сте задоволни со моменталната состојба на новинарството во Македонија?	П24_1: Уредникот ги брани интересите на вработените медиумски работници	П24_2: Уредникот ги брани интересите на професијата во целост	П24_3: Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот
П24_1: Уредникот ги брани интересите на вработените медиумски работници	Коефициент Sig. Број на испитаници	.387** .000 297			
П24_2: Уредникот ги брани интересите на професијата во целост	Коефициент Sig. Број на испитаници	.430** .000 297	.745** .000 298		
П24_3: Уредникот ги брани интересите на менаџментот на медиумот	Коефициент Sig. Број на испитаници		-.343** .000 294	-.293** .000 294	
П24_4: Уредникот ги брани интересите на одредени центри на моќ	Коефициент Sig. Број на испитаници	-.283** .000 292	-.584** .000 293	-.612** .000 293	.411** .000 291

¹ Корелација е статистичка анализа која што го укажува степенот до кој промените кај едната варијабла се проследени со промени и на друга. Во зависност во која насока се промените, корелацијата може да биде позитивна или негативна. Позитивна корелација го означува степенот до кој варијаблите паралелно се зголемуваат или намалуваат; Негативна корелација го означува степенот до кој едната варијабла се зголемува додека другата паралелно се намалува

.

Наместо заклучок

Драмата на новинарството не е апстрактна. Таа е конкретна, жива „битова драма“ на новинарите и вработените во медиумите.

Тоа е драма на самохрани мајки кои се согласуваат половина од плата да му ја враќаат на сопственикот, за да може соште пари да ги платат „хонорариите“, што е шажната

ДРАМАТА НА
НОВИНАРСТВОТО
НЕ Е АПСТРАКТНА.
ТАА Е КОНКРЕТНА,
ЖИВА „БИТОВА
ДРАМА“ НА
НОВИНАРИТЕ
И ВРАБОТЕНИТЕ
ВО МЕДИУМИТЕ

еџзистенцијална приказна на колеги со по 40 години без ден работен стаж, зашто што цел живот работеле непријавени, што се фактиите од кои самите се срамат јавно да ги изговорат. Фактиите за молчењето, за недостојностите, за понижувањето, за согласувањето во име на „еџзистенција“, во име на оној смешен износ што ќе го донесеме дома. Се делат откритија, се зајворуваат работни места, нови медиуми се јавуваат како проектни активности каде што луѓето се буџетски ставки, а не вработени, па сепак се среќаваат исти нешто работат.

Во очите на сопствениците, но, за жал, сè почесто и во очите на уредниците, медиумските работници веќе не се професионалци со знаење и шален, туку бројки кои лесно можат да бидат пречкртани и заменети со нови, а принципите на професијата – сказни за мали деца или убави приказни за некое „добро време“.

Зашто зборувањето или повикувањето на стандардите, на етика, на професионалниот интегритет, за многу колеги се чини дури и како навреда. Бидејќи ги постојат на

недостойнството што го живеат секој ден. Со договори за вработување, ако воопшто ги имаат, кои истекуваат секој месец и кои сосема лесно можат да не бидат обновени, со иллати во задоцнување, со усни ангажмани за работата кои можат толку лесно да прекинат, по десет години соработка, со една СМС порака на мобилниот телефон.

Некој ќе рече дека е така во сите сектори, дека новинарите не се нешто посебно и не заслужуваат да бидат издвоени од културата приказна, но не е така. Ефектите од уништувањето на медиумската индустрија, нејзиното сведување на колонијален посед под контрола на еден или повеќемина луѓе експлоататори, аутиризацијата на работната сила директно влијае на слободата на информирањето и изразувањето кои се претпоставка на сите групи слободи и темел на човечкото достоинство.

Несијурната, слабо иллатена работа од новинарите прави луѓе кои не можат да се спротивстават на притисок, на авторитарни импулси или корупција. Нивната улога да бидат проивежа на амбициите за злоупотреба на моќта, без оглед како таа се манифестира, е сведена на минимум.

Земја без медиуми кои имаат независна уредувачка политика, без оглед на извиста на финансирање, е земја во која новинарството полека умира и цената за тоа ќе ја плати целото општество. Затоа прашањето за состојбата со медиумите е прашање за сите, а не само за новинарите, нивните синдикати и здруженија.

Затоа што кога новинарите се подложени на манипулација, самите стануваат извор на манипулација, сензационализам, говор на омраза, иллатеничко - наместо информирање во полза на јавен интерес.

Затоа што новинарите кои молчат и кои се иллатат, нема да ги постават клучните прашања и да ги сочат моќниците со нивната одговорност и критика на нивното работење.

Затоа што малите иллати, професионалната несијурност и лошите стајтус ги одбива и ги прогонува иллатенираниите и храбриите од професијата, а професионалната солидарност ја прави невозможна. Се помалку професионалци со интелегентите остануваат да ја бранат професијата од „дојденците“ проагандистите, кои се зашкриваат зад благородната мисија на новинарството и го поганат јавниот простор.

Проагандистичките медиуми не се ојасни само затоа што во нив нема да ги видиш вистинските прашања, истражувачките стории, темите од јавен интерес. Тие се ојасни и заради тоа што влијаат деморализирачки, ја пасивизираат јавноста која зафаа во политичко иразноверие

или резигнираност, се навикнува незаконитото да го смета за законито или во најмала рака „нормално“. Таквите медиуми ги убиваат духот, способноста да се реагира и да се спроведат.

Ако критичкото, слободно новинарство е столб на демократијата, промотор на дебатата, на размената на идеи и дежурен критичар на злоупотреба на власта, тогаш молчењето и игнорирањето на умирањето на новинарството со девизата дека „тоа не е наша работа“, сите учесници во јавниот живот, сите професии и сите адреси ги прави соучесници во убивањето на професијата што на сите ни е неопходна. И последиците ќе ги почувствуваме сите. Без исклучок.

Тамара Чаусидис

